

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління
та національної безпеки
Кафедра економічної теорії,
інтелектуальної власності та публічного
управління

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

НЕЗНАЙКО ОЛЕКСАНДР ВАСИЛЬОВИЧ
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

УДК: 351:630.06
(індекс)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

УДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ
ВЛАДИ З ІНСТИТУТАМИ ГРОМАДЯНСЬКОГО
СУСПІЛЬСТВА
(тема роботи)

281 «Публічне управління та адміністрування»
(шифр і назва спеціальності)

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр
кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело

О. В. НЕЗНАЙКО
(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи
ВОЙТЕНКО Архип Борисович
(прізвище, ім'я, по батькові)

кандидат наук з державного управління, професор
(науковий ступінь, вчене звання)

Висновок кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління
за результатами попереднього захисту: **НЕЗНАЙКО Олександра Васильовича** допущено до захисту.

Протокол засідання кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління № _____ від «_____» грудня 2023 р.

Завідувач кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

к.е.н., професор
(науковий ступінь, вчене звання)

_____ (підпис)

Валентина ЯКОБЧУК
(власне ім'я, прізвище)

«_____» грудня 2023 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти **НЕЗНАЙКО Олександр Васильович** захистив
(прізвище ,ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:
сума балів за 100-бальною шкалою _____
за національною шкалою _____

Секретар ЕК

_____ - _____
(науковий ступінь, вчене звання)

_____ (підпис)

Настасія ПУГАЧОВА
(власне ім'я, прізвище)

ЗМІСТ

ВСТУП		4
РОЗДІЛ 1.	ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	10
	1.1. Поняття і сутність «громадянського суспільства» та «публічної влади» в теорії права та держави	10
	1.2. Місцева публічна влада: особливості української моделі в контексті адміністративної реформи	16
	1.3. Механізми взаємодії публічної влади та громадянського суспільства у процесі реалізації публічної політики в Україні	24
	Висновки до розділу 1	31
РОЗДІЛ 2.	ПРОБЛЕМАТИКА У МЕХАНІЗМІ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ	33
	2.1. Проблеми реалізації правових засад взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади в Україні	33
	2.2. Проблематика взаємодії публічної влади та громадянського суспільства під час воєнного стану в Україні	37
	2.3. Удосконалення взаємодії органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства	40
	Висновки до розділу 2	53
РОЗДІЛ 3.	ДОСВІД ІНОЗЕМНИХ КРАЇН У ВЗАЄМОДІЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	54
	3.1. Взаємодія між публічною владою та громадськістю в країнах ЄС	54
	3.2. Основні риси взаємодії між органами влади та громадянським суспільством: досвід Сполучених Штатів Америки	64
	Висновки до розділу 3	65
ВИСНОВКИ		67
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ		69
ДОДАТКИ		76

АНОТАЦІЯ

НЕЗНАЙКО О. В. Удосконалення взаємодії органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» – Поліський національний університет, Житомир, 2023.

Робота присвячена вивченню та аналізу механізмів взаємодії між органами публічної влади та інститутами громадянського суспільства в контексті удосконалення публічного управління. В основі дослідження лежить визначення проблем та пошук шляхів їх вирішення для підвищення ефективності цієї взаємодії. Основні завдання роботи включають вивчення поняття та суті взаємодії органів публічної влади з громадськими організаціями, аналіз існуючих механізмів цієї взаємодії, та розробку рекомендацій з удосконалення цього процесу. Методологічною базою є теорії публічного управління, правознавства, та соціології. В роботі використано аналітичні, порівняльні, та інші методи дослідження для отримання об'єктивного та комплексного погляду на досліджувану проблематику. Отримані результати можуть бути використані для практичної реалізації рекомендацій щодо підвищення рівня взаємодії між органами публічної влади та громадянським суспільством, сприяючи покращенню якості публічного управління в контексті сучасних викликів та потреб суспільства.

Ключові слова: органи публічної влади, громадянське суспільство, публічне управління, влада, суспільство, взаємодія, механізми.

SUMMARY

NEZNAIKO O. Improving the interaction of public authorities with civil society institutions. Qualification work for obtaining a master's degree in specialty 281 «Public management and administration» – Polissia National University, Zhytomyr, 2023.

The paper is devoted to the study and analysis of the mechanisms of interaction between public authorities and civil society institutions in the context of improving public administration. The research is based on identifying problems and finding ways to solve them to improve the effectiveness of this interaction. The main tasks of the study include the study of the concept and essence of interaction between public authorities and civil society organizations, analysis of existing mechanisms of this interaction, and development of recommendations for improving this process. The methodological basis is the theories of public administration, human rights, and sociology. The paper uses analytical, comparative, and other research methods to obtain an objective and comprehensive view of the issues under study. The results obtained can be used for the practical implementation of recommendations for increasing the level of interaction between public authorities and civil society, contributing to the improvement of the quality of public administration in the context of modern challenges and needs of society.

Keywords: public authorities, civil society, public administration, power, society, interaction, mechanisms.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасна Українська держава перебуває на етапі формування та поступового розвитку демократії та правових цінностей. На жаль, наше суспільство ще не повністю відірвалося від тоталітарного минулого радянської епохи, що уповільнює розвиток і заважає входженню в ряди розвинених правових держав з стійкою демократією. За даними індексу демократії, який враховує більше 60 критеріїв у п'яти основних категоріях, Україна віднесена до групи країн з гібридною демократією, тобто держав перехідного типу.

Однією з вагомих причин такого становища є недостатній розвиток інститутів громадянського суспільства, особливо в контексті їхньої ефективної взаємодії з органами публічної влади на різних рівнях – як національному, так і місцевому.

Проблема взаємодії між громадянським суспільством та органами влади є однією з ключових, визначальних для політичної і правової стабільності демократичного режиму в країні. Ефективність такого режиму в Україні визначається рівнем прозорості діяльності органів влади та активною участю громадянського суспільства у процесах публічного управління.

Спостережувані зміни в політичному та економічному житті України після Революції Гідності у 2013–2014 роках, інтеграція в європейський та євроатлантичний простір, захист державної незалежності під час анексії Криму та конфлікту на сході України, а також розпочаті демократичні реформи у державному апараті, підкреслюють необхідність вивчення правових засад взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади в умовах формування демократичної правової держави в Україні.

Теоретичну базу дослідження становлять такі вчені: Ф. П. Гураль, В. М. Кравчук, О. С. Лотюк, О. С. Криченко, М. В. Оніщук, С. В. Оніщук, О. І. Осілова, Т. С. Подорожна, А. А. Югов, В. А. Варениця, та інші.

Мета роботи: Метою даної роботи є проведення комплексного науково-практичного аналізу правових засад взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади в контексті становлення демократичної правової держави в Україні на поточному етапі її розвитку. Основним завданням є обґрунтування конкретних пропозицій щодо удосконалення цієї взаємодії на практичному рівні.

Завданнями даного дослідження є:

- концептуалізувати поняття та сутність громадянського суспільства та публічної влади;
- визначити особливості української моделі публічної влади;
- проаналізувати проблематику взаємодії громадянського суспільства та публічної влади в Україні;
- розглянути проблематику функціонування публічної влади під час воєнного стану в Україні;
- обґрунтувати шляхи модернізації взаємодії громадянського суспільства та публічної влади в Україні;
- розглянути досвід зарубіжних країн в сфері взаємодії влади з громадянським суспільством.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, у сфері взаємодії громадянського суспільства й органів публічної влади.

Предметом дослідження є засади взаємодії органів публічної влади й громадянського суспільства в умовах становлення демократичної правової держави в Україні.

Методи дослідження, що лягли в основу аналізу засад взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади в умовах становлення демократичної правової держави в Україні, можна розділити на кілька груп: загальні методи мислення, загальнонаукові методи, міждисциплінарні та спеціально-юридичні методи.

Одним із загальних методів дослідження, використаних у роботі, є аналіз, який дозволив виокремити характерні риси громадянського суспільства та

підкреслити необхідність його взаємодії з органами публічної влади в контексті демократичної правової держави. шляхом методу абстрагування виявлено форми реалізації правових засад взаємодії, що є основою цього процесу та їхнє практичне втілення. Формалізація сприяла створенню конкретних рекомендацій щодо модернізації механізмів взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади в умовах становлення демократичної правової держави в Україні, включаючи пропозиції щодо змін та доповнень до Конституції та законів України.

Між загальнонауковими методами використовувалися діалектичний, структурно-функційний і системний методи для більш глибокого розуміння взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади.

Застосування діалектичного методу дозволило виокремити особливості цієї взаємодії і об'єктивно розглянути різні форми реалізації її правових засад. Структурно-функційний метод був застосований для вивчення структурно-функційних зв'язків між різними інститутами громадянського суспільства та органами публічної влади на рівнях загальнодержавного та місцевого управління. Системний метод використовувався для дослідження діяльності громадських об'єднань як форми взаємодії, розглядаючи їх як частину більшої системи, і в результаті виявлено особливості взаємодії політичних партій, громадських та релігійних організацій як складових цієї системи.

Під час аналізу правових засад взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади в умовах становлення демократичної правової держави використовувалися міждисциплінарні методи, такі як статистичний та конкретно-соціологічний, а також спеціально-юридичні методи, такі як формально-юридичний, спеціально-юридичний і герменевтичний. Це дозволило провести концептуальну наукову розвідку і висунути конкретні пропозиції щодо удосконалення механізмів взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади в Україні.

Перелік публікацій автора за темою дослідження. За темою дослідження опубліковано три тези в збірниках науково-практичних конференцій Поліського національного університету.

Практичне значення отриманих результатів визначається рядом ключових аспектів:

1) Підвищення ефективності взаємодії: Результати дослідження дозволять органам публічної влади та громадським організаціям ідентифікувати оптимальні стратегії співпраці. Рекомендації роботи сприятимуть вдосконаленню процесів взаємодії та позитивно позначаться на рівні виконання завдань та досягненні спільних цілей.

2) Зміцнення демократичних процесів: Робота спрямована на підтримку прозорості та відкритості у діяльності публічних органів та громадських інститутів. Це сприятиме підвищенню рівня довіри громадян до державних структур та підсилить участь громадян у прийнятті рішень.

3) Розвиток громадянського суспільства: Рекомендації роботи можуть бути використані для сприяння активнішій участі громадських організацій у формуванні та виконанні державної політики. Це може вплинути на розширення громадянського простору та розвиток громадянського активізму.

4) Забезпечення соціальної відповідальності: Оптимізована взаємодія між органами влади та громадським суспільством може сприяти більш ефективному вирішенню соціальних проблем, забезпечуючи здоровий розвиток суспільства.

5) Здатність до адаптації: Рекомендації з удосконалення взаємодії будуть корисними для органів влади та громадських організацій у контексті змінюючогося соціально-економічного середовища. Забезпечення гнучкості та адаптації стане ключовим елементом розвитку сучасного управління.

Таким чином, отримані результати мають конкретне практичне застосування в сфері публічного управління та взаємодії з громадським суспільством, сприяючи покращенню процесів та забезпеченню сталого розвитку суспільства.

Елементи наукової новизни:

1) Комплексний аналіз існуючих механізмів взаємодії: Проведений аналіз повинен бути глибоким і охоплювати різні аспекти взаємодії між органами влади та громадськими інститутами.

2) Врахування сучасних тенденцій і викликів: Дослідження може включати в себе аналіз впливу сучасних соціальних, економічних та політичних тенденцій на взаємодію органів влади та громадянського суспільства.

Взаємодія органів влади з інститутами громадянського суспільства є актуальною та складною проблемою, тому викладення нових ідей, підходів чи методів може сприяти покращенню цієї взаємодії та вносити новий внесок у науковий дискурс.

Структура роботи: робота складається зі змісту, вступу, трьох розділів та восьми підрозділів, висновку, та списку використаної літератури. Загальна кількість сторінок – 75.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

1.1. Поняття і сутність «громадянського суспільства» та «публічної влади» в теорії права та держави

Враховуючи досвід європейських демократій, важливо усвідомити, що громадянське суспільство не повинно розглядатися як протиставлення державі. Навпаки, воно виступає важливим компонентом, оскільки саме в громадянському суспільстві формуються та відображаються суспільні інтереси, які в ідеалі є свого роду основою, на якій ґрунтується державна влада. Цей взаємозв'язок передусім обумовлений правовою природою цих двох соціальних явищ.

Громадянське суспільство виникає внаслідок еволюції суспільства, де існувала боротьба за приватні, індивідуальні інтереси та конфлікт всіх зі всіма. З часом це переросло в самостійне об'єднання індивідів, які поділяють специфічну систему основних правових принципів, таких як свобода, справедливість, рівність, гуманізм та інші. Подібно до цього держава є результатом еволюції організації влади від необмеженої влади авторитету до влади, яка ґрунтується на правомірності

Пріоритетне поняття громадянського суспільства відображає сферу людського існування, яка набуває вагомості в умовах існування політичних або громадянських взаємозв'язків [1, ст. 318].

Вперше термін «громадянське суспільство» був введений німецьким філософом Г. В. Ф. Гегелем, який вивів концепцію, що це особливий етап у діалектичному розвитку від сім'ї до держави. Він вважав, що соціальне життя, притаманне громадянському суспільству, суттєво відрізняється від етичних засад сім'ї та публічного життя держави. За його теорією, громадянське

суспільство складається з системи потреб, що базується на приватній власності, а також на реалізації правосуддя, поліції та корпораціях [2, ст. 169].

А. Ф. Колодій визначає громадянське суспільство як систему, де існує плюралізм і організація інтересів, незалежно від влади держави. На відміну від цього, зазвичай проводиться відокремлене дослідження громадянського суспільства і груп інтересів. Групи інтересів розглядаються в двох аспектах: як центри взаємодії, солідарності і колективного вирішення проблем в суспільстві, а також як формації, які захищають свої інтереси, взаємодіють у політиці і впливають на владу. Останній підхід, на думку авторки, створює умови для активного громадського життя та сприяє формуванню політичних партій як інструментів представництва конкретних групових інтересів та їх політичного захисту. [3]

Згідно з А. Ф. Карасем, громадянське суспільство представляє собою сферу позаурядового характеру, де вільні особи, організації та асоціації можуть спонтанно проявляти себе. Ця сфера функціонує як мережа кооперативних відносин і взаємодій між окремими особами і соціальними інституціями [4, ст. 378].

Після проведення аналізу різних тлумачень терміна «громадянське суспільство», В. А. Варениця вказує на різноманітні підходи до вивчення цього поняття. Загалом їх можна класифікувати наступним чином: громадянське суспільство представляє собою соціальний простір, що досить незалежний від впливу держави; це сукупність суб'єктів, що здійснюють незалежну соціальну діяльність; це тип соціальної організації, який включає принципи, спрямовані на досягнення цілей державно-організаційного забезпечення суспільства та гарантування прав людини. Зокрема, у цьому контексті важливі такі аспекти, як свобода особистості, відображена у громадянських та політичних правах; економічна демократія, виражена у свободі підприємництва та праві приватної власності; правова держава та принцип верховенства закону, спрямовані на захист прав людини; а також самоврядування як універсальний принцип

організації суспільних, господарських і політичних структур та їх функціонування. [5]

На підставі визначень, наведених вище, можна виділити ключові риси, що характеризують правову природу громадянського суспільства: свобода, справедливість та рівність. Особливо важливо відзначити, що в такому суспільстві свобода виступає як основне джерело життєвої енергії. Погоджуючись з точкою зору В. Б. Ковальчука, згідно з якою «в контексті громадянського суспільства свобода проявляється відмінно від ситуації в державі, де людина визнає себе пасивною, безсилою, бо вона стає об'єктом уваги, маніпуляції, турботи та покарання. У громадянському суспільстві людина виступає як автономна, суверенна особа. Її рівність серед інших пояснюється тим, що люди об'єднуються за власним бажанням і, логічно припускаючи, що вони визначають цінності, норми та правила, які вони мають намір дотримуватися». [6, ст. 57]

Останнім часом в українському правовому контексті все частіше вживається термін «громадянське суспільство» у зв'язку з такими поняттями, як «права людини», «демократія», «державна», «конституціоналізм». Важливо відзначити, що в першому проекті Конституції України 1996 року передбачався окремий розділ під назвою «Громадянське суспільство і держава», але він не потрапив до тексту Основного Закону. Наразі Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 року, зокрема у статті 5, чітко визначає принципи внутрішньої політики, пов'язані з формуванням інститутів громадянського суспільства. Ці принципи включають: підтримку громадянського суспільства як засобу гарантування демократичного розвитку країни, завершення політичної реформи, посилення взаємодії між органами влади та об'єднаннями громадян, введення громадського контролю над діяльністю влади та інші [7].

Поняття «інститути громадянського суспільства» відображено в підзаконних нормативних актах. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України, якою затверджено порядок сприяння проведенню громадської

експертизи діяльності органів виконавчої влади, термін «інститути громадянського суспільства» охоплює громадські організації, професійні та творчі спілки, організації роботодавців, благодійні та релігійні організації, органи самоорганізації населення, недержавні засоби масової інформації та інші невідприємницькі товариства та установи, які легалізовані відповідно до чинного законодавства [8].

Отже, основоположним елементом громадянського суспільства є його автономні самоврядні структури, які, взаємодіючи з органами державної влади, виконують ключові легітимізаційні ролі як в межах суспільства, так і в контакті з вищезазначеними органами. В першу чергу, інститути громадянського суспільства гарантують невтручання в особисті права громадян, надають їм впевненість у власних можливостях і служать опорою в можливому взаємодії з органами влади.

Другим важливим аспектом є те, що громадянське суспільство служить засобом для самовираження громадян, їх самоорганізації та незалежної реалізації особистих інтересів. Крім того, інститути громадянського суспільства упорядковують, систематизують та регулюють вимоги та протести громадян, що може уникнути руйнівних наслідків і створює сприятливі умови для функціонування органів влади. Додатково, ці інститути виконують функцію захисту інтересів конкретних груп у їх протистоянні з іншими групами і завдяки цьому забезпечують кожній групі можливість бути почутою владою. В останню чергу, інститути громадянського суспільства ефективно контролюють формування та діяльність органів влади, встановлюючи рамки їхньої компетенції.

Узагальнюючи вищевикладене, можна сформулювати тезу М. В. Савчина, що вказує на те, що держава не є всемогутньою — ефективна держава завжди ґрунтується на інститутах громадянського суспільства, які виступають джерелом її розвитку та можливої модернізації. Тобто, успішне функціонування та розвиток держави нерозривно пов'язані з взаємодією та підтримкою інститутів громадянського суспільства, які не лише гарантують

права громадян та їх автономію, але й стають важливим ресурсом для її вдосконалення. [9, ст. 120]

На даний момент у науковій юридичній літературі широко використовується термін «публічна влада», але відсутній загальноприйнятий підхід до його визначення. Ця ситуація ускладнена тим, що в законодавстві України термін практично не використовується, зокрема його немає у таких нормативних актах, як Конституція України [10], Закони України, зокрема «Про Кабінет Міністрів України» [11], «Про державну службу» [12], «Про центральні органи виконавчої влади» [13], а також «Про місцеве самоврядування в Україні» [14].

А. О. Селіванов підкреслює, що термін «публічність» представляє собою «юридичну характеристику присутності держави у суспільних відносинах, які регулюються чинним законодавством. Це стосується випадків, коли громадянин, приймаючи Конституцію як Основний Закон, згоден на передачу державі конкретних природних суб'єктивних прав, які можуть бути передані або відчужені [15, ст. 32].

В той же час, щодо етимології слова «публічність», його коріння варто відстежити в латинському слові «publicus», що має значення «громадський, народний, суспільний, відкритий (гласний)» [16, ст. 560]. У тлумачному словнику української мови «публічний» визначається як те, що відбувається в присутності громадськості, людей; прилюдний [17, ст. 383]. З цього можна зробити висновок, що з юридичного погляду «публічність» представляє собою інструмент інформування громадськості, народу та суспільства.

з точки зору І. А. Куяна, який вказує, що «втрата владою принципу публічності, відсутність її зв'язку з суспільством та відчуження від власного народу ставить під загрозу домінування влади серед інших форм соціального управління та незалежність від них. Це також може призвести, в кінцевому підсумку, до втрати суверенітету. Цей аспект також вказує на ризик втрати легітимності влади, оскільки влада не може базуватися на узурпації чи

нав'язанні народу ззовні, не здобувши активної чи пасивної підтримки народу» [18, ст. 56].

Таким чином, влада є необхідним аспектом будь-якого суспільства і важливою передумовою його існування. Проте, особливої уваги вимагає публічна влада, оскільки саме вона пов'язана з розвитком громадянського суспільства, що є необхідною складовою будь-якої демократичної держави.

З урахуванням викладеного важливо чітко визначити спільні та відмінні характеристики публічної та державної влади. По-перше, суб'єктами державної влади є виключно державні органи, оскільки межі її використання в правовій державі чітко визначаються законом. Державна влада представляє волевиявлення самої держави, її структур та посадових осіб, здійснюючи владу в інтересах держави. У випадку публічної влади, її суб'єктом виступає передусім суспільство (народ). Межі використання публічної влади фіксуються нормами публічного права, і її метою є задоволення загального інтересу [19, ст. 30-54].

По-друге, критерії розмежування між публічною та державною владою включають такі аспекти, як інтерес, характер та територія. Державна влада спрямована виключно на захист державного інтересу та має особовий характер, охоплюючи конкретний перелік осіб, які перебувають в межах держави. З іншого боку, публічна влада має екстериторіальний характер та охоплює необмежений кількісно коло осіб, на яких вона розповсюджується. Також вона характеризується публічним інтересом, який, згідно з А. А. Юговим, виявляється у системі загальної участі населення в розв'язанні спільних справ [20, ст. 12].

Об'єднуючим фактором між публічною та державною владою є спільна мета працювати на користь суспільного блага та уникнути протистояння інтересам влади та народу. За словами І. Жаровської, публічна влада має комплексний характер, здійснюючи діяльність у практично всіх сферах життєдіяльності суспільства. Навіть при зміні предметів ведення та

повноважень органів публічної влади на історичних та географічних рівнях, їхні компетенційні межі, загалом, залишаються широкими [21, ст. 158].

Ще однією важливою рисою є універсальний характер публічної влади, який передбачає її функціонування «завжди і скрізь», на всій території та в будь-який час. Також слід відзначити монополію нормотворчості, яка раніше вважалася прерогативою лише органів державної влади. Проте в умовах збільшення важливості наддержавних органів влади та відокремлення місцевого самоврядування від держави, правильніше розглядати цю рису як притаманну всій публічній владі, оскільки держава втрачає свою єдину нормотворчу інстанцію.

Отже, система органів публічної влади представляє собою комплекс органів, які здійснюють владу народу в різних формах, зокрема шляхом виборів. До цих органів влади належать парламент, президент та органи місцевого самоврядування. Кожен з цих органів створений для досягнення конкретних цілей та реалізації програм, спрямованих на забезпечення безпеки держави і суспільства, захист прав, свобод і законних інтересів громадян. Органи публічної влади вирішують питання соціально-економічного та культурного характеру, відображаючи своє формальне вираження в законодавстві, зокрема в статтях 5, 85, 106, 140 Конституції України. Важливо враховувати, що державна влада є лише однією з форм публічної влади, через яку здійснюються повноваження народу та визначається народний суверенітет, і вона функціонує в рамках визначених норм та принципів.

1.2. Основні принципи діяльності місцевої публічної влади в Україні з точки зору конституційного та правового підґрунтя

Аналіз особливостей української моделі місцевої публічної влади в рамках адміністративної реформи включає в себе розгляд інституційних засад організації місцевого управління на базовому та проміжному рівнях. Також

вивчається взаємодія між органами державної виконавчої влади та місцевим самоврядуванням.

Конституція визначає Україну як унітарну державу згідно зі статтею 2, що передбачає розподіл публічної влади на основі організаційної автономії місцевого самоврядування. З урахуванням розмірів України як середньої держави, Конституція також визначає статус територіальних громад як на рівні базових одиниць, так і на регіональному рівні. Таким чином, визначається конкретна модель політико-територіальної організації публічної влади в Україні.

Держава реалізує свою юрисдикцію в межах конкретних територій. В контексті цього виникає проблема, що полягає в здійсненні управління на рівні територіальних груп, які формуються природно або внаслідок історичних, економічних, географічних, демографічних, політичних чи етнічних чинників. Ці фактори сприяють створенню територіальних спільнот, які мають невід'ємні та невідчужувані права на вільний розвиток. Відтак, ці територіальні групи мають право вимагати від публічної влади гарантій для свого вільного розвитку, включаючи право самостійного вирішення місцевих питань, що становить правову основу легітимації місцевої влади.

В залежності від рівня децентралізації вводиться адміністративно-територіальний поділ країни, що ґрунтується на принципах самоврядування, автономії чи федералізму. У Конституції термін «територіальний устрій» використовується для визначення обмежень територіальної організації публічної влади в Україні.

Крім того, важливо забезпечити виконання фіскальних завдань на рівні місць, гармонізувати інтереси місцевих та загальнонаціональних і визначити механізми перерозподілу владних повноважень. Також слід вирішити питання взаємовідносин між центральною та місцевою владою, а також здійснення судового контролю над правовими актами місцевої влади та інші суттєві аспекти.[22]

З іншого боку, сукупність таких територіальних груп складає націю, що передбачає від центральної влади зобов'язання піклуватися про загальний інтерес шляхом визнання місцевих органів управління або призначення державних представників на місцях, таких як губернатори, адміністрації, префекти і т. д.

В Україні діє застарілий адміністративно-територіальний поділ, що має яскраві проблески радянської системи і не ефективно відображає територіальну організацію публічної влади. Один із невдалих аспектів цієї системи – це наявність сільських рад, які фактично виступають сільськими громадами або округами, об'єднуючи кілька сіл. Водночас, багато дослідників висловлюють думку, що такі сільські громади є надто малими і не можуть накопичити достатні матеріально-фінансові ресурси для розв'язання місцевих питань. Часто ці громади утримуються за рахунок субсидій та субвенцій з державного бюджету.

Територіальна структура публічної влади в Україні ускладнена через те, що окремі територіальні громади діють за принципом вертикалі влади. Зазначається, наприклад, що всередині адміністративних кордонів 83 міст загальнодержавного, обласного і республіканського значення містяться 36 міст, 218 селищ міського типу, 91 селищ та 157 сіл. У межах міст районного значення виявлено 249 селищ міського типу, більше 1150 селищ і сіл (значна частина з них розташована в містах Донбасу та на Луганщині). Всі ці фактори значно ускладнюють систему територіальної організації публічної влади, оскільки такі утворення є самостійними територіальними громадами, але їхня організаційна автономія суттєво обмежена.

На нижчому рівні територіальної організації публічної влади визначаються субрегіональний та регіональний рівні. До субрегіонального рівня входять райони та міста обласного підпорядкування, тоді як до регіонального – області, міста Київ і Севастополь, а також Автономна Республіка Крим. Термін «регіон» не використовується в Конституції України, яка визначає лише принципи адміністративно-територіального устрою і

наводить перелік областей, видів регіонів, субрегіонів та поселень (частина I статті 133) [23]. Це визначення конституційного переліку областей має деякі схожості з конституційним регулюванням принципів федералізму, оскільки фіксація переліку регіонів є характерною для федераційних систем.

Взаємодія між державою та місцевою владою забезпечується через три основні аспекти: законодавство, управління та правосуддя. Законодавство визначає юридичні рамки функціонування органів місцевого управління та самоврядування. Значущою частиною цього процесу є планування розвитку регіонів з метою збалансування їх прогресу та вирішення бюджетних та фінансових питань місцевого значення. На рівні району та області діють місцеві державні адміністрації, які відіграють ключову роль у цьому процесі.

Адміністрування територіями надає можливість узгоджувати стратегії державної, регіональної та місцевої політики, враховуючи конституційні цінності та принципи. Надання субсидій та субвенцій для менш розвинутих територій на основі комплексних програм регіонального розвитку сприяє забезпеченню балансу між державними та місцевими інтересами, сприяє вирівнюванню розвитку громад.

Цей механізм особливо чітко проявляється на рівні субрегіонів та регіонів. Світовий досвід показує, що на цих рівнях, як правило, місцеве управління і місцеве самоврядування об'єднуються, що призводить до формування проміжного рівня влади. Згідно з висновками норвезького вченого Т. Ларсона, існування проміжного рівня влади обумовлено тим, що в регіонах поєднуються місцеве самоврядування і місцеве управління, тобто публічна влада здійснюється як органами місцевого самоврядування, так і органами держави. Цей проміжний рівень влади може бути організований за трьома моделями: організаційною, функціональною та змішаною.

За організаційною моделлю міністерства та відомства мають власні адміністрації на місцях, які контролюють акти органів місцевого самоврядування. Функціональна модель передбачає присутність на місцевому рівні представників держави, подібних до французьких префектів, наділених

повноваженнями здійснювати адміністративний контроль та координацію діяльності органів внутрішніх справ та безпеки на місцях, а також деякі інші питання внутрішньої політики. Обидві ці моделі діють через місцеві регіональні асамблеї – ради, які формують місцеві уряди – управління. Змішана модель передбачає широку автономію регіональних рад та урядів, яка контролюється адміністративно за допомогою періодичного звітування перед державою, інспекцій профільних міністерств та відомств, а також діяльності незалежної адміністративної юстиції.

Отже, проміжний рівень управління можна розглядати через призму п'ятьох аспектів:

- 1) Представництво інтересів територіальних колективів на регіональному рівні;
- 2) Засіб виконання функцій місцевого самоврядування та виконавчих органів місцевого самоврядування;
- 3) Інструмент центрального управління;
- 4) Механізм урівноваження державних інтересів та інтересів місцевого самоврядування;
- 5) Інститут, що забезпечує інтереси регіональної громади, зокрема інтереси національних меншин, і визнає потребу в автономії.

Відомо, що важливим принципом здійснення владних повноважень є децентралізація. Якщо порівнювати деконцентрацію та децентралізацію, можна відзначити, що обидві ці концепції передбачають переміщення владних повноважень від центральної влади на місця. Однак їх практичне та політичне значення суттєво відрізняються. Деконцентрація є лише технікою управління, що не враховує розвиток демократії, оскільки зберігає всю адміністративну владу в уповноважених представниках центральної влади. У свою чергу, децентралізація має важливі демократичні переваги, оскільки вона передбачає делегування управлінських повноважень безпосередньо зацікавленим особам чи їх представникам і можлива лише при визнанні існування певних інтересів. Передача владних повноважень відбувається лише за умови визнання існування

загальних, але менш великих інтересів порівняно з тими, які прагне досягти держава, наприклад, інтересів конкретного міста.

Керівництво, яке прагне встановити аналогічні автономні інтереси, повинно делегувати ці повноваження органам, які мають певну ступінь незалежності від центральної влади, оскільки в протилежному випадку може виникнути деконцентрація, а не децентралізація. Важливою умовою для успішної децентралізації є фінансова автономія, що означає не лише теоретичне право володіти та управляти майном, але й реальна можливість для децентралізованого органу мати доступ до необхідних ресурсів та самостійно вирішувати питання щодо їхнього використання.

Органи виконавчої влади на місцевому рівні в Україні складаються, насамперед, з двох типів. По-перше, це органи загальної компетенції, такі як місцеві державні адміністрації на рівні областей та районів. Вони підпорядковані та підконтрольні вищим органам виконавчої влади. По-друге, до цього рівня відносяться органи спеціалізованої компетенції, що може включати галузеві та функціональні органи. Ці органи безпосередньо підпорядковані як центральним органам виконавчої влади, так і відповідним місцевим органам виконавчої влади. У кожній ланці системи органів виконавчої влади їх компетенція визначається окремо.

Засади збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів, враховуючи їхню різноманітність, ґрунтуються на забезпеченні однакових умов для економічного та соціального зростання на місцях. Цей принцип враховує соціально-економічні, екологічні, географічні, демографічні, культурні, етнічні та історичні відмінності між різними частинами України. Забезпечення збалансованості полягає в застосуванні єдиної державної політики в регіональному розвитку та впровадженні економічних і фінансових механізмів для вирівнювання рівня розвитку різних регіонів. Це також включає забезпечення рівної доступності управлінських послуг для місцевого населення та рівномірний розподіл цих послуг в межах конкретних адміністративно-територіальних одиниць.

Органи місцевого самоврядування та органи місцевого управління, як складові системи управління в Україні, повинні взаємодіяти та узгоджувати свої управлінські рішення. На районному та обласному рівнях це забезпечується шляхом громадського контролю місцевих рад над діяльністю місцевих державних адміністрацій. Однак існуюча інституційна система вважається недосконалою, і впровадження заходів щодо реформування територіального устрою може надати додаткові та більш ефективні засоби для забезпечення координації. Зокрема, створення місцевих урядів (виконкомів місцевих рад) на рівні району та області дозволить здійснювати щільну співпрацю у впровадженні програм місцевого розвитку. Місцеві державні адміністрації будуть забезпечувати адміністративний контроль за правовими актами і діями органів місцевого самоврядування, що сприятиме більш ефективному механізму узгодження інтересів територіальних колективів та держави.

Поза визначенням географічних меж України на територіальні компоненти, адміністративно-територіальний устрій також включає організацію влади в цих територіальних частинах та розподіл повноважень між органами публічної влади на проміжному і місцевому рівнях. Формування адміністративно-територіального устрою обумовлене різноманітними факторами, такими як географічні особливості, історичний контекст, економічні умови та соціальні параметри, які визначають організацію території держави. Самі адміністративно-територіальні одиниці становлять частину території України, яка служить просторовою основою для структури та функціонування органів місцевого управління та місцевого самоврядування.

Адміністративно-територіальний устрій ґрунтується на розподілі держави на окремі адміністративно-територіальні одиниці. Відповідно до тлумачення Конституційного Суду, адміністративно-територіальна одиниця є компактною частиною унікальної території України, яка служить просторовою базою для налагодження функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Зазначено, що Верховна Рада володіє винятковою

компетенцією щодо прийняття закону про територіальний устрій, не дивлячись на чітке конституційне визначення цього питання в пункті 13, частині 1, статті 92 [24].

Адміністративно-територіальний устрій України включає в себе наступні компоненти: Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села. Згідно з Конституцією, конкретний перелік областей визначено у статті 133, частина 2 і налічує двадцять чотири одиниці. Міста Київ і Севастополь мають спеціальний статус, який регулюється законом. Кількість інших адміністративно-територіальних одиниць не є постійною і може час від часу змінюватися. [23]

Організація територіального управління має велике значення для України, особливо враховуючи, що протягом періоду незалежності країни вона входила до складу різних сусідніх держав з різними адміністративними системами. Це призвело до виникнення помітних регіональних відмінностей в соціально-економічних відносинах і зв'язках, які орієнтовані в різних напрямках.

З урахуванням оптимальності трьох рівнів адміністративного поділу для розмірів території України, стратегічним напрямком удосконалення адміністративної системи може бути не радикальна перебудова, але окремі структурні зміни в межах існуючої ієрархії. Такі зміни можуть включати утворення і модифікацію окремих адміністративних одиниць, уточнення їхніх меж, зміну центрів, а також вдосконалення категоризації поселень. Але під час воєнного стану в Україні, будь-які реформи мають бути максимально ефективними і негайними, адже ворог може використати їх у власних цілях.

1.3. Механізми взаємодії публічної влади та громадянського суспільства у процесі реалізації публічної політики в Україні.

Активна участь громадян, включаючи представників громадських об'єднань, у обговоренні складних проблем життєдіяльності є одним з ключових пріоритетів демократичної системи в сучасному світі. Громадяни, беручи участь у визначенні проблем та шляхів їх вирішення, стають активними учасниками у прийнятті рішень і беруть на себе відповідальність за їхню реалізацію. Сприяючи ухваленню рішень, громадяни виражають підтримку владі у виконанні цих спільних рішень. [25, ст. 8]

На Юргена Габермаса активна громадськість виконує роль контролю та легітимізації системи влади через публічне обговорення і є ключовим фактором вирішення конфліктних ситуацій. Відповідно до його поглядів, створення громадянського суспільства залежить від активної участі індивідів. Сучасний активний громадянин відзначається громадянською позицією, яка виявляється в захисті власних інтересів, а не просто відданості чужим. Ця позиція спрямована на узгодження особистих і суспільних інтересів, відмежовуючи особисті інтереси від громадянських і вимагаючи від особи виявлення громадянських якостей.

Громадянська активність населення є ключовим механізмом її реалізації, дозволяючи проявити його здатність до самоорганізації та суспільного самоврядування. Запровадження громадянського суспільства можливе за умови наявності вільних і рівноправних особистостей, які мають право на вільне об'єднання і добровільне прийняття відповідних політичних позицій.

Громадянське суспільство в Україні можна розглядати як комплексну систему, що складається з різних сегментів або соціальних інститутів і груп. Серед цих сегментів можна виділити громадські організації та об'єднання громадян, політичні партії, які не здобули владу, благодійні організації, громадські ЗМІ, самоврядні територіальні громади, трудові та навчальні колективи, професійні та творчі спілки, а також релігійні об'єднання.

Загалом можна визначити, що громадські об'єднання представляють собою особливу ланку, яка діє як посередник між політичним та громадянським суспільством, а також між «низамми» і «верхами». Їхня роль в суспільстві полягає у стабілізації та інтеграції, що відзначено відповідними положеннями Конституції України (у статті 36 та 37) [26].

Правильно вказано Д. Сіриком, що залучення громадськості до формування та втілення державної політики створює можливість спільно діяти на користь суспільного добробуту [27]. Важливо відзначити, що взаємодія неурядових організацій з органами виконавчої влади в процесі розроблення та реалізації державної політики є необхідною складовою демократичної політичної культури суспільства і держави в цілому. Наявність добре налагоджених та ефективних каналів комунікації між цими інститутами визначає якість державної політики, орієнтованої на вирішення потреб громадян відповідно до стратегічних національних інтересів. Відповідно до визначення В. Тертички [28], рішення в сфері державної політики виражає результат діяльності суб'єктів політичного процесу, орієнтованих на вирішення проблем національного масштабу.

Сприяння саморозвитку громадянського суспільства зі сторони публічних органів (органів державної влади та органів місцевого самоврядування) включає в себе кілька ключових аспектів. Це охоплює створення системних умов для діяльності організацій громадянського сектору, зокрема правових та фінансових рамок. Крім того, це передбачає впровадження політики громадської консолідації, спрямованої на розв'язання важливих соціальних проблем та покращення добробуту громадян.

Також важливим є визначення та реалізація принципів, на яких базується взаємодія між органами влади та структурами громадянського та комерційного секторів. Серед інших аспектів виокремлюється створення інститутів для підтримки взаємодії між владним, комерційним і громадськими секторами. До цього входить вдосконалення існуючих та розроблення нових форм соціального партнерства і співробітництва.

Узгодження та розвиток ефективних механізмів для підтримки діяльності недержавних організацій у виконанні соціально значущих програм також є важливою частиною цього процесу:

1. Громадська активність є важливим елементом демократичного суспільства, який включає ініціативну та добровільну участь людей у різних аспектах суспільного життя та формуванні політики. Органи публічної влади повинні сприяти громадській ініціативі, створюючи сприятливі умови для її виникнення та реалізації.

2. Партнерство між органами публічної влади та громадянським суспільством має базуватися на принципах партнерства та рівноправності. Це сприятиме ефективній співпраці та об'єднанню зусиль для вирішення суспільно важливих питань.

3. Відкритість і відповідальність вимагають, щоб діяльність організацій громадянського суспільства та публічної влади була прозорою, відповідальною та підзвітною перед суспільством, зокрема у питаннях реалізації проєктів та фінансового забезпечення.

4. Політична незалежність вимагає, щоб організації громадянського суспільства діяли вільно та незалежно, дотримуючись закону, і не піддавались політичному впливу, зокрема при отриманні підтримки від органів влади.

5. Запобігання корупції передбачає створення умов та механізмів, що виключають конфлікт інтересів та запобігають корупції у сфері підтримки громадських ініціатив за рахунок бюджетів та фондів органів влади.

6. Раціональний і збалансований розвиток вимагає від органів публічної влади та організацій громадянського суспільства дбати про раціональний та збалансований розвиток проєктів та програм відповідно до потреб суспільства.

7. Комплексність передбачає взаємодоповнення та системність форм реалізації громадських ініціатив, спрямованих на виконання повноважень органів публічної влади в інтересах суспільства.

8. Форми реалізації громадських ініціатив визначаються як елемент розумного управління, що активно залучає громадськість, зокрема фінансово, до управління держ.

Нормативні акти України визначають різноманітні способи взаємодії між владою та громадськістю, включаючи громадські ради, громадські слухання, громадські ініціативи, консультації, круглі столи, опитування громадської думки, організацію громади, соціальний моніторинг, створення коаліцій та інші.

Методи взаємодії з громадянами можна розділити на прямі (такі, що відбуваються безпосередньо) та опосередковані (які включають вивчення громадської думки). Згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 3 листопада 2010 року № 996, публічне обговорення включає в себе організацію та проведення громадських слухань, зустрічей із громадськістю, конференцій, семінарів, форумів, «круглих столів», зборів, громадських приймалень, публічних дебатів, дискусій, діалогів, інтерв'ю та інших передач теле- і радіомовлення, інтернет-конференцій, електронних консультацій, телефонних «гарячих ліній» та інтерактивного спілкування в інших сучасних формах.[29]

Дослідження громадської думки включає в себе застосування різноманітних методів, таких як соціологічні дослідження та спостереження, що охоплюють опитування, анкетування, аналіз контенту інформаційних матеріалів та фокус-групи. Додатково, це передбачає введення спеціальних рубрик у друкованих та електронних засобах масової інформації, експрес-аналіз коментарів, відгуків, інтерв'ю та інших матеріалів у пресі, на радіо і телебаченні для визначення позицій різних соціальних груп. Також важливо проводити опрацювання та узагальнення висловлених громадянами зауважень і пропозицій, а також аналіз інформації, що надходить до спеціальних скриньок.

Слід відзначити єдиний веб портал органів виконавчої влади під назвою «Урядовий портал», який містить структуровану інформацію про діяльність

органів влади. Тут також можна знайти дані про звернення та запити громадян, проведення громадських обговорень, проєктів нормативно-правових актів та інші важливі заходи. Застосування ефективних ресурсів цього типу можна розглядати як значущий крок у напрямку повноцінного електронного урядування, і це питання підкреслюється всіма провладними політичними силами в Україні.

Однією з форм впливу громадян на процес підготовки та ухвалення рішень, які визначають державну політику, є безпосередня участь громадян у виборах та референдумах. Іншим способом є опосередковане представництво інтересів громадян через обранців, депутатів, політичні партії та інших виборних посадовців на різних рівнях влади.

Також громадяни можуть впливати, надсилаючи пропозиції, петиції, звернення та вимоги до органів влади, таких як глава держави, законодавчий орган чи органи виконавчої влади. Ці звернення можуть стосуватися управлінських рішень і направлятися до різних інстанцій, таких як парламентські комітети або державні комітети.

Додатковим інструментом впливу є підготовка громадських експертиз, експертних висновків і оцінок щодо конкретних документів та рішень, а також громадський контроль за їх виконанням. Громадяни можуть організовувати громадські акції, такі як мирні збори та інші масові заходи, для вираження своїх поглядів та позицій.

Крім того, участь представників громадських об'єднань у роботі неурядових аналітичних центрів є ще одним засобом впливу на формування державної політики. Загалом, результативність цих зусиль залежить від рівня організації та інституціоналізованості громадянського суспільства[30, ст. 205].

Ефективність громадської участі в формуванні та впровадженні публічної влади залежить від того, наскільки успішно вирішуються ті проблеми, які були визначені громадянами. Це може стати можливим лише за умови активної участі громадян у процесі ухвалення рішень. Для досягнення ефективної

співпраці між об'єднаннями громадян та місцевими органами виконавчої влади необхідно враховувати кілька ключових аспектів.

По-перше, підвищення обізнаності громадян щодо їхніх прав та можливостей є важливим кроком. Громадяни повинні бути інформовані про те, як вони можуть брати участь у прийнятті рішень та впливати на формування політики.

По-друге, успішна співпраця вимагає від органів виконавчої влади використання наявних механізмів та інструментів для взаємодії з громадськістю. Це включає в себе ефективне використання існуючих каналів зв'язку та відкритість для отримання зворотного зв'язку від громадян.

По-третє, для досягнення успіху важливо розробляти нові підходи до залучення громадян. Це може включати в себе впровадження нових форм взаємодії, розробку інноваційних механізмів залучення громадян та врахування їхніх думок і пропозицій у процесі прийняття рішень.

Отже, ефективна громадська участь вимагає взаємодії між громадянами і владою, що базується на взаєморозумінні, відкритості та активній участі обох сторін у процесі прийняття рішень.

Взаємодія між громадськими організаціями та органами публічної влади ускладнюється з наступних причин:

1) існує тенденція використання громадських організацій у політичному процесі, зокрема, їх штучна активізація виборчих періодів та спроби захищати інтереси, права та запити не громадян, а партійно-політичних сил, фінансово-промислових груп, а також посадових осіб державних та місцевих органів.

2) Тенденція до створення імітаційних громадських рухів та ініціатив, які приховуються під стихійні реакції груп громадян, неситуаційно невдоволених діями чи рішеннями органів державної влади. Брак прийнятних фінансових, кадрових та організаційних можливостей для громадських організацій, а також фіктивність значної кількості організацій громадянського суспільства, які не відповідають своїм заявленим завданням, також ускладнюють взаємодію.

3) Додатково, існує проблема систематичного ігнорування позицій громадськості під час прийняття остаточних рішень, а також дискредитація ефективних процедур консультацій, таких як громадська експертиза та слухання. Непрозорість вибору організацій громадян, які залучаються до консультацій, і їхня низька результативність.

4) Крім того, існує нерівномірність у практиці соціального діалогу, зокрема, профспілкова сторона має менше важелів впливу порівняно з органами державної влади та роботодавцями. Запитання ефективності прийнятих нормативно-правових актів, їх вдосконалення через впровадження дієвих процедур, а також зміцнення відповідальності органів влади за дотримання законодавства стають важливими аспектами. Зокрема, важливо вдосконалити процедури, що забезпечать врахування позицій громадськості та визначити принципи відкритості, прозорості та підзвітності в ухвалених рішеннях.

Розглядаючи вміст Програми розвитку ООН (UNDP) та вивчаючи дослідження «Транспарентність влади в контексті європейської інтеграції України», можна зробити висновок, що взаємодії між владою та громадськістю в будь-якій країні лежать в основі такі ключові принципи, як відкритість, транспарентність, ефективність, результативність та підзвітність. Здійснення цих принципів базується на ідеї, що інформація про ухвалені рішення в уряді, приватному секторі та організаціях громадянського суспільства, зокрема фінансова інформація, не повинна залишатися прихованою від громадськості та інституційних учасників (стейкхолдерів) [31].

Враховуючи це, актуальним стає зростаючий тиск і громадський контроль, спрямовані на виявлення корупційних та інших злочинних дій, а також на запобігання призначенню на відповідальні посади осіб, які порушують принципи доброчесності. Цей принцип набуває особливого значення в контексті країн Європейського Союзу, де він більш ефективно діє.

Однією з найбільш ефективних та корисних форм взаємодії між владою та громадськістю, яку Україна може взяти на озброєння в рамках наближення

до європейських стандартів демократії та вдосконалення національної моделі взаємодії із зверненнями громадян, що в даний час потребує відповідної модернізації, полягає у впровадженні практики реалізації права на подання петицій на рівні Європейського Союзу [32]. У той же час важливо зауважити, що петиція є не стільки формою взаємодії, скільки засобом здійснення права на самоврядування. До аналогічних засобів можна віднести вибори, громадські ініціативи, формування органів самоорганізації населення, місцеві збори громадян, референдуми та інші.

Вимоги та принципи, особливо у контексті прозорості публічного управління, сприяють встановленню конструктивного діалогу з громадянами і мінімізації конфліктів у кінцевому підсумку.

Сучасний розвиток держави важко уявити без активної участі громадськості. За останні роки в Україні спостерігається зміна підходів в розумінні владою необхідності ефективної співпраці з громадськістю. Це обумовлено реальною політичною та соціально-економічною ситуацією в країні та впливом міжнародних зобов'язань перед світовими партнерами України.

Висновки до розділу

У ході дослідження визначено чотири рівні участі громадськості в управлінні державними справами, з партнерством як найвищою формою взаємодії. Для підвищення ефективності взаємодії влади з громадськістю пропонуються наступні напрями:

1. Перехід від одностороннього інформування до інтерактивної взаємодії з експертним середовищем та провідними інститутами громадянського суспільства.

2. Збереження громадянської злагоди та своєчасне врегулювання конфліктів у сфері публічного управління.

3. Проведення інформаційно-роз'яснювальних кампаній для мінімізації конфліктів, що виникають через нерозуміння громадянами сутності реформ та трансформацій.

4. Залучення компетентних представників громадських об'єднань до управління державними справами та визначення їхньої ролі як пріоритетної частини процесу формування публічної політики.

Для досягнення цих цілей також важливо підвищити довіру громадян до влади, покращити співпрацю між владою і громадськістю на всіх рівнях взаємодії, уникати конфліктів та вдосконалювати якість послуг органів публічної влади. Конфліктні взаємини між владою та громадськістю можуть призвести до зниження інтересу та залученості громадськості до участі в суспільних процесах, а також сприяти марнотратству державних ресурсів. Таким чином, увага акцентується на необхідності розробки антикризового публічного управління, здатного оперативно реагувати на вимоги суспільства та уникати конфліктів для підвищення інституційної спроможності влади.

РОЗДІЛ 2.

ПРОБЛЕМАТИКА У МЕХАНІЗМІ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

2.1. Проблеми реалізації правових засад взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади в Україні

Можна визначити, що в останні роки, особливо після подій Революції Гідності 2013–2014 років, відбулися значущі зміни у сфері комунікації та взаємодії між інститутами громадянського суспільства та органами публічної влади. Однак існують напрямки взаємодії, де влада виявляє тенденцію впливати зверху вниз, надаючи обмежену інформацію громадянам і відділяючи їх від участі у процесі прийняття рішень.

За словами Ю. С. Шемшученка, громадянське суспільство визначається як вільний громадянин, патріотизм, володіння приватною власністю, підприємництво, свобода праці, політичний і ідеологічний плюралізм, вільні засоби масової інформації та місцеве самоврядування. Україна, проте, стикається з недостатнім розвитком багатьох інститутів громадянського суспільства, що свідчить про необхідність негайного реформування у зв'язку із змінами в політичній, економічній та соціальній сферах країни. Це викликає потребу в модернізації країни в цілому [33, ст. 11].

В той же час, можна погодитися з Т. С. Подорожньою, що в сучасний період, на жаль, лише обмежена частина населення України усвідомлює необхідність розвитку громадянського суспільства, і в окремих випадках готова активно впливати на формування його структур і елементів. Інша частина населення залишається в рамках традиційної політичної поведінки. Цей шар населення не виявляє готовності адаптуватися до життя в відкритому суспільстві. Культура підкорення вважається для них природною в умовах їхнього поточного способу життя [34, ст. 185].

Ураховуючи такий контекст, основною проблемою, що ускладнює адекватну реалізацію правових засад взаємодії між громадянським суспільством та органами публічної влади в Україні, є відсутність окремого розділу на рівні положень Основного Закону, який стосувався б громадянського суспільства та принципів його взаємодії з органами влади.

Спільні погляди В. В. Речицького та В. Г. Буткевича вказують на те, що відсутність розділу, присвяченого громадянському суспільству в тексті Конституції України, не є пустою формальністю, а витікає з болісного історичного досвіду країни, що пережила посттоталітарний період. Вони висловлюють думку, що включення такого розділу є необхідною запобіжною мірою для уникнення повторення диктатури та неволі, яку Україна сплатила високою ціною [35, ст. 49 – 36, ст. 86].

В. Ж. Богайчук підкреслює, що вказаний недолік Конституції негативно впливає на процес становлення громадянського суспільства. Згідно з його переконанням, ситуація, коли держава виражає свою волю розвивати ідеали правової держави, але не встановлює на конституційному рівні взаємозв'язок цього завдання з формуванням громадянського суспільства, є стратегічно не прийнятною [37, ст.171].

О. І. Косілова вважає, що проблеми ефективної взаємодії між громадянським суспільством та органами публічної влади полягають у відсутності сформованої системи демократичних політико-правових норм і цінностей у суспільстві. Вона визначає основні причини цих проблем, зокрема громадську пасивність та відчуженість, низький рівень політичної і правової культури, обмежену соціальну базу громадянського суспільства, нерозвиненість його інститутів і відсутність позитивного досвіду у вирішенні суспільно важливих питань. Вона також вказує на фінансові труднощі громадських інститутів, недостатні механізми контролю й підзвітності вищих посадових осіб перед виборцями, недосконалість законодавства та корупційні явища у вищих гілках влади [38, ст. 7].

Проблеми ефективної взаємодії інститутів громадянського суспільства та органів публічної влади визначено у Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні. Зазначено наступні аспекти:

1) Відсутність ефективного громадського контролю за діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування;

2) Недостатня практика залучення громадськості до формування та реалізації державної політики та вирішення місцевих питань;

3) Проблеми благодійництва, включаючи відсутність стимулів для благодійників, бюрократичні труднощі та відсутність механізмів захисту від шахрайства у цій сфері;

4) Неадекватний доступ організацій громадянського суспільства до державної фінансової підтримки, обмеженість конкурсних процедур та необґрунтовані переваги для деяких видів організацій;

5) Ускладнені умови для реалізації програм та проектів, розроблених громадськими організаціями, зокрема короткі строки та обмеження видів витрат, що можуть бути оплачені з бюджету;

6) Невикористання повного потенціалу громадянського суспільства в наданні соціальних послуг, спрямованих на поліпшення якості послуг та зменшення бюджетних витрат;

7) Недостатні стимули для підприємницької діяльності організацій громадянського суспільства, зокрема у сфері соціального підприємництва;

8) Відсутність єдиної державної інформаційно-просвітницької політики у сфері підтримки розвитку громадянського суспільства [39].

Потрібно визнати, що значна частина завдань залишається невирішеною й на сьогоднішній день. Хоча існують полегшення у питаннях реєстрації громадських організацій та конкурси, що сприяють реалізації проектів громадських організацій, проте багато завдань залишаються невирішеними. Наприклад, діяльність органів самоорганізації населення не піддана системній реформі, і більшість територіальних громад не створює такі органи.

Такий стан справ у взаємодії між громадянським суспільством та органами публічної влади порушує певний баланс інтересів, не сприяє розвитку, консолідації та солідаризації суспільства, з одного боку, та не сприяє трансформації держави в напрямку демократичної правової інституції, з іншого боку. Особливі труднощі виникають у сфері ефективної реалізації правових засад взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади, що пов'язані з правовим статусом та функціонуванням політичних партій в Україні.

Реалізація принципів взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади, як вже зазначалося, повинна мати місце через впровадження прямої, учасницької (партисипативної) демократії. Значущою проблемою в цьому контексті є відсутність належного нормативно-правового регулювання проведення референдумів в Україні. Закон України «Про всеукраїнський референдум» від 6 листопада 2012 року був визнаний неконституційним згідно з Рішенням Конституційного Суду від 26 квітня 2018 року. Саме це рішення Конституційного Суду України є досить неоднозначним у своїй аргументації та викладі тексту, що призвело до наявності шістьох окремих думок суддів цього суду.

Побудова інформаційного суспільства, відповідно до визначених принципів, можлива лише за умови ефективної взаємодії між інститутами громадянського суспільства та органами публічної влади. Громадянське суспільство виконує роль громадського контролю, запобігаючи узурпацію медіапростору, тоді як органи влади, своєю діяльністю, гарантують свободу слова та незалежність ЗМІ. Проблеми в реалізації правових засад взаємодії громадянського суспільства та органів влади слід розглядати через призму взаємної довіри. З наявністю такої довіри ефективність їх взаємодії значно підвищується, набуваючи рис конструктивної співпраці.

2.2. Проблематика взаємодії публічної влади та громадянського суспільства під час воєнного стану в Україні

Лютий 2022 року став періодом, який на завжди залишить слід в історії України. Повномасштабне вторгнення на територію нашої держави суттєво змінило всі аспекти нашого суспільного та державного життя. Система публічного управління, безперечно, не залишилася осторонь цих трагічних подій. Нові виклики стали примусом для органів державної влади, місцевого самоврядування та інших суб'єктів, що виконують публічні функції, працювати в абсолютно нових, надзвичайних умовах та приймати невідкладні рішення, часто не маючи достатньо часу на їх ретельне обговорення.

Масштабність та складність викликів у всіх сферах суспільної діяльності, в умовах нестабільного, нетипового та агресивного середовища, пов'язана із значними людськими та матеріальними втратами. Це свідчить про невідкладну потребу у впровадженні нових підходів до формування ефективних механізмів публічного управління. Ці механізми повинні дозволити ефективно функціонувати в умовах воєнного, економічного та гуманітарного кризового стану, досягати перемоги та ложити основу для післявоєнного оновлення.

Стан громади в значній мірі визначається наявністю ключових суспільних благ, таких як матеріальний достаток, освіта та медична допомога. Для того щоб зберегти основний людський капітал України, необхідно відновлювати саме ці сфери в першу чергу. Громадянське суспільство може впливати на пріоритети та контролювати розподіл коштів, особливо коли у влади немає чіткого шляху вирішення цих питань.

Ключовим аспектом залучення громадянського суспільства до відновлення України є інклюзивність. Наразі процес взаємодії громади з органами місцевого самоврядування ще не є абсолютно ідеальним, оскільки в основному відбувається через консультації, які зазвичай обмежені етапом ухвалення рішень. Важливо, щоб цей процес був більш прозорим та відкритим. Громадянське суспільство повинно активно брати участь у реалізації прийнятих

рішень, а також мати можливість надати зворотний зв'язок, висловити свою думку, яка буде врахована у прийнятті подальших рішень.

Громадянське суспільство повинно брати на себе аналогічну відповідальність за свої дії, схожу на відповідальність, яку несуть органи влади. Для посадових осіб ця відповідальність зазначена в законодавстві, крім того, їх репутація визначається тим, наскільки вони досягли поставлених цілей. Важливо розробити відповідний інструментарій для громадянського суспільства, оскільки в процесі відновлення час грає важливу роль, і громади можуть впливати на певні процеси або уповільнювати їх.

Після того, як Україна отримала статус кандидата в члени Європейського Союзу, перед нами виникли виклики у вигляді судової та антикорупційної реформ.

Організації громадянського суспільства визнаються суб'єктами, які можуть відігравати ключову роль у протидії корупції. Зокрема, у статті Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції зазначено, що «кожна Держава-учасниця здійснює необхідні заходи, в межах своїх можливостей і відповідно до основних принципів внутрішнього права, для підтримки активної участі окремих осіб і груп поза державним сектором, таких як громадянське суспільство, неурядові організації та громадські організації, у запобіганні корупції і боротьбі з нею, а також для поглиблення усвідомлення суспільством про факт існування, причини і небезпечного характеру корупції, а також загроз, які вона створює» [40, ст. 3].

Обговорюється не лише можливість використання передових систем моніторингу урядової діяльності, а й акцентується на громадських протестах та створенні антикорупційних стратегій. Громадські організації, в основному, володіють більш ефективними формами соціального капіталу та довіри. Проте важливо враховувати, що Україна є країною посткомуністичного контексту, і наше суспільство ще не повністю є єдиним, тобто громадські організації, які взяли б на себе антикорупційні функції, можуть не отримати необхідної підтримки або навіть стикатися з дискредитацією від представників уряду.

Перегляд наукових досліджень підтверджує, що діяльність антикорупційних організацій громадянського суспільства можна класифікувати за шість категорій: моніторинг та звітування, підвищення обізнаності, адвокація, акції прямої дії, набуття експертних знань та співурядування. Організації громадянського суспільства можуть бути задіяні у просуванні законодавчих змін та реформуванні державного сектору. Цю діяльність вони можуть здійснювати за допомогою лобізму, але часто адвокаційні заходи набирають форму громадських кампаній і здійснюються у співпраці з однодумцями. З метою максимізації впливу активісти також можуть залучати інших учасників, таких як ЗМІ або міжнародні партнери.[41, ст. 5].

4-5 липня 2022 року у Лугано (Швейцарія) відбулася Міжнародна конференція з відновлення України, де були визначені ключові принципи співпраці між владою та громадянським суспільством під час процесу відновлення. Основні засади включають:

1. Прозорість, підзвітність і верховенство права: Зазначено, що процес відновлення повинен бути прозорим і підзвітним перед українським народом. Важливість зміцнення верховенства права та боротьби з корупцією підкреслюється. Також відзначено необхідність чесного та прозорого фінансування відновлення.

2. Демократична участь: Визначено, що процес відновлення повинен базуватися на демократичній участі всього суспільства, включаючи внутрішньо переміщених осіб, осіб, що повертаються з-за кордону, місцеве самоврядування та ефективну децентралізацію.

3. Залучення багатьох зацікавлених сторін: Підкреслено, що процес відновлення повинен сприяти співпраці між національними та міжнародними суб'єктами, включаючи приватний сектор, громадянське суспільство, наукові кола та місцеві влади.

4. Гендерна рівність та інклюзія: Визначено, що процес відновлення повинен бути інклюзивним та забезпечувати гендерну рівність та повагу до прав людини.

5. Сталий розвиток: Відзначено, що відновлення повинно забезпечити сталий розвиток України відповідно до Порядку денного сталого розвитку до 2030 року та Паризької угоди, враховуючи соціальні, економічні та екологічні аспекти.

Крім того, створена коаліція, утворена під час конференції, займатиметься питаннями прозорості комунікації для залучення громадянського суспільства до процесу відновлення України. [42]

Сучасна громада в Україні вже має можливість допомагати владі, аналізуючи найкращий міжнародний досвід та залучаючи експертизу для прийняття рішень, сприятливих для країни. Важливо створити систему регіональних представництв, де звичайні громадяни, фахівці та представники місцевого самоврядування мали б можливість активно впливати на всі етапи процесу відбудови.

Громадянське суспільство повинно бути повністю включеним у відновлення України на всіх етапах: від планування до виконання та звітності. Організації громадянського суспільства повинні нести відповідальність за свою діяльність, демонструвати свою вартість та готовність до співпраці з владою. Важливо, щоб вони володіли фаховістю та експертизою на всіх етапах своєї участі, і це можна досягти шляхом участі у конкурсах та тендерах, де влада оплачуватиме якісну аналітичну інформацію. Громадський контроль може гарантувати, що влада виконуватиме завдання та ефективно взаємодіятиме з громадськістю, повідомляючи про результати і слухаючи зворотний зв'язок.

2.3. Удосконалення взаємодії органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства

У сучасному етапі у розвитку України спостерігається одночасний та паралельний процес становлення демократичної правової держави та

інституціоналізації громадянського суспільства. Ці два процеси взаємодіють та доповнюють один одного.

Важливо погодитися із думкою В. Буткевича, що оптимальне реалізування прав та свобод людини можливе лише в умовах демократичного суспільства. З цього погляду, можна розглянути необхідність внесення уточнень до Конституції, зокрема:

- Визначення основних принципів формування, розвитку та захисту громадянського суспільства;
- Уточнення принципів, які встановлюють пріоритет громадянського суспільства перед державою;
- Визначення права громадянського суспільства формувати свої уповноважені органи для захисту прав людини, з можливістю обмеження діяльності цих органів лише у випадках, що суперечать законодавству;
- Визначення права приймати рішення та здійснювати громадське судочинство в суспільно-нагальних справах, із врахуванням прийняття рекомендаційних висновків.

Такі уточнення можуть сприяти більш чіткому визначенню ролі громадянського суспільства в конституційному контексті та забезпечити ефективніший механізм захисту прав і свобод громадян [43, ст. 100].

Відтак, можна стверджувати, що дотримання конституційності та легітимності державної влади можливе в повній мірі лише в присутності розвинутого громадянського суспільства. Рівень повноти цього виконання прямо залежить від стабільності інститутів громадянського суспільства та високої розвиненості громадянської правової і політичної культури [44, ст. 39].

У середовищі вчених, що досліджують взаємовідносини громадянського суспільства і публічної влади, існують різні погляди і точки зору на реформування цих відносин. Свого часу С. О. Кириченко висловлював думку, що ефективна взаємодія між соціальною, правовою державою та громадянським суспільством може бути досягнута через ряд заходів. В політичній сфері, це включає в себе підтримку багатопартійності, створення

рівних умов для політичних партій та об'єднань громадян, заборону привласнення державної влади політичними силами та проведення виборів на багатопартійній основі. У ідеологічній площині, він підтримує відокремлення церкви від держави, деідеологізацію освіти, науки і культури. В галузі публічного владарювання важливими елементами є децентралізація, зміцнення місцевого самоврядування та зняття надмірної державної опіки. У сфері економіки, приватизація державних підприємств, невтручання держави у господарську діяльність підприємств та підтримка свободи підприємництва є ключовими аспектами [45, ст. 8-9].

М. С. Гурицька наголошує на основних напрямках впровадження розвиненої моделі взаємодії між громадянським суспільством і державою, які включають підвищення політичної культури населення; поширення інформації про громадянське суспільство та організації, які його представляють; популяризацію структур громадянського суспільства серед молоді та розкриття позитивних аспектів їхньої діяльності; створення нових можливостей для участі громадян у керівництві державними та суспільними справами; активізацію процесу роздержавлення у всіх сферах суспільного життя та формування інститутів громадянського суспільства (включаючи благодійні фонди, споживчі товариства, клуби за інтересами, товариства, асоціації і т. д.); розвиток різних форм громадського самоврядування та самодіяльності; підвищення фінансової стійкості організацій третього сектору; розроблення ефективних механізмів співпраці між організаціями громадянського суспільства та державними структурами [46, ст.13].

О. С. Лотюк визначає основні тенденції розвитку діяльності громадянського суспільства як в Україні, так і за кордоном. Зокрема, відзначається:

1. Встановлення новітньої конституційної філософії та ідеології розвитку громадянського суспільства, заснованої на розумінні необхідності розширення громадського сектору та зменшення впливу держави, включаючи делегування функцій NGO та бізнесу;

2. Включення громадського суспільства в різноманітні функції місцевого самоврядування, не пов'язаних із публічно-владними повноваженнями місцевих представницьких органів;

3. Розширення потенціалу громадянського суспільства та його інститутів через посилення традиційних інститутів безпосередньої демократії і застосування різноманітних форм партисипаторної демократії;

4. Модернізація конституційного законодавства, регулюючи розвиток та функціонування громадянського суспільства на засадах його рівноправного партнерства з державою;

5. Лібералізація законодавства, яке регулює конституційно-правовий статус інститутів громадянського суспільства;

6. Створення міжнародних стандартів для розвитку громадянського суспільства на основі універсальних міжнародних договорів і правозахисних норм;

7. Пошук нових організаційно-правових форм взаємодії між громадянським суспільством та державою в сферах прав і свобод людини, верховенства права і демократії, впровадження «електронного урядування» та розвиток громадського телебачення [47, ст. 20-21].

В. М. Кравчук висловлює цікаві погляди на покращення та модернізацію механізмів взаємодії між громадянським суспільством та публічними органами влади в Україні. Зокрема, вона підкреслює необхідність дерегуляції у відносинах між державою та суспільством. Для досягнення цієї мети в умовах правової держави, за її переконанням, важливо:

1) Сформувати нові принципи державного управління, які враховують інтереси громадянського суспільства;

2) Удосконалити правові засоби обмеження дій держави та забезпечити контроль соціуму над владою;

3) Здійснити децентралізацію центральної влади;

4) Створити можливості оскарження, включаючи судові, для неправомірних рішень та дій державних органів.

Ці заходи спрямовані на покращення взаємодії між громадянським суспільством та владою, та визначають шляхи для забезпечення більшої прозорості, відповідальності та участі громадян у процесах управління [48, ст. 199].

За П. Ф. Гуралем, аналіз розвитку громадянського суспільства надає вагомі підстави для того, щоб висловити думку про те, що досягнення ефективності взаємодії між органами державної влади та інституціями громадянського суспільства на рівнях як державного, так і місцевого, вимагає вирішення наступних важливих проблем:

1) Забезпечення належної реалізації вимог законодавства, що стосується консультації з представниками громадянського суспільства та формування громадських рад;

2) Запобігання дискредитації процедур, уникнення використання громадських рад як лобістського інструменту для захисту вузькогрупових інтересів, і уникнення проведення фальсифікованих чи заангажованих громадських обговорень, експертиз та слухань;

3) Збільшення відповідальності органів державної влади та їх посадових осіб за утруднення участі інституцій громадянського суспільства, зокрема, у справах доступу до інформації та оприлюднення інформації вчасно та повністю;

4) Покращення ресурсного забезпечення (матеріально-фінансового, кадрового) відділів органів державної влади, які відповідають за взаємодію з громадськістю;

5) Підвищення рівня компетентності, інституційної спроможності, відповідальності як інститутів громадянського суспільства, так і органів державної влади, а також поліпшення правової, політичної та громадянської культури населення [49, ст. 16].

Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на період з 2016 по 2020 роки визначала, що реалізація своїх положень має здійснюватися через чотири стратегічні напрями:

- 1) Створення умов, сприяючих формуванню та інституційному розвитку організацій громадянського суспільства;
- 2) Забезпечення ефективних процедур участі громадськості під час формування та реалізації державної, регіональної політики і вирішення питань місцевого значення;
- 3) Стимулювання участі організацій громадянського суспільства в соціально-економічному розвитку України;
- 4) Створення умов для сприяння міжсекторальної співпраці [50].

У контексті демократичної та правової держави, першочерговим завданням для реформування та удосконалення взаємодії між громадянським суспільством та органами публічної влади є внесення змін до Конституції України. Основна ідея полягає в тому, щоб доповнити основний закон новим розділом, присвяченим громадянському суспільству. Цей розділ має займати структурно важливе місце в Конституції, розташовуючись після розділів, які стосуються конституційного ладу та прав та свобод людини й громадянина.

Існують два можливі способи структурної удосконалення тексту Конституції України. Перший варіант включає в себе зміни, які викладають норми Конституції в новій редакції. Така переробка дозволила б встановити, що розділ перший стосується питань конституційного ладу, другий – стосується статусу людини й громадянина, а третій – громадянського суспільства й принципів його взаємодії з органами публічної влади.

Другий метод полягає в тому, щоб доповнити Конституцію України окремим розділом 3-1, присвяченим громадянському суспільству. Цей розділ повинен містити положення, які чітко визначають громадянське суспільство, його суб'єкти, принципи взаємодії між інститутами громадянського суспільства та органами публічної влади. Також у ньому слід закріпити обов'язок громадського контролю за діяльністю органів влади, а також визначити неприпустимість втручання держави у функціонування інститутів громадянського суспільства, за винятком випадків, визначених законом. Окрема стаття цього розділу повинна обов'язково встановлювати на

конституційному рівні обов'язок органів влади створювати громадські ради або інші контрольні органи.

В контексті реформування політичних партій як засобу взаємодії громадянського суспільства та органів влади, важливим є кардинальний перегляд їхнього правового статусу. Виключення обмежень на право створення політичних партій на різних рівнях — національному, регіональному та місцевому — є ключовим аспектом. Також пропонується на законодавчому рівні скасувати положення, яке визначає «лише всеукраїнський статус політичних партій» і замінити його національним, регіональним та місцевим статусами.

Це питання також порушується серед науковців. Наприклад, Г. В. Берченко розглядає доцільність збереження вимоги щодо загальнонаціонального статусу політичних партій в Україні. За його думкою, вимога щодо такого статусу тісно пов'язана з обов'язковою публічною реєстрацією. Якщо відмовитися від цієї реєстрації, то втрачає сенс і сама вимога про загальнонаціональний характер політичних партій. Вчений вважає, що партія повинна підтверджувати свій загальнонаціональний статус через участь у виборах, а не лише на папері, дотримуючись формальних вимог [51, ст. 188].

Погоджуючись з ідеєю щодо необхідності того, щоб партія підтверджувала свій загальнонаціональний статус через участь у виборах національного рівня, таких як вибори народних депутатів України та Президента України, водночас слід відзначити, що відмова від реєстрації політичних партій може лише ускладнити ситуацію та призвести до повного знецінення ролі та значення таких об'єднань в сучасній Україні. Враховуючи низький рівень політичної культури, недостатньо розвинене громадянське суспільство та слабкі державні інституції, така практика може сприяти утворенню партій типу «вождівського» чи «бізнесово-олігархічного», які не мають чіткої ідеології та принципів національного розвитку держави.

В цьому контексті обґрунтовані погляди В. С. Кобрини щодо необхідності зміни процедури створення політичних партій в Україні, проведення перереєстрації існуючих політичних партій та впровадження ефективного державного контролю за їхньою діяльністю. Такі заходи сприятимуть емансипації нових, кваліфікованих політиків, сприяючи покращенню та підсиленню представницьких органів як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях. Це, в свою чергу, сприятиме зміцненню громадянського суспільства в Україні [52, ст. 118-119].

Встановлення більш складної процедури створення політичних партій в Україні, залежно від їх статусу, є гарною ідеєю. Для політичних партій з національним статусом пропонується визначити високий поріг утворення. Рішення щодо створення політичної партії з національним статусом повинно бути ухвалене на її установчому з'їзді та отримати підтримку підписами не менше 100 тисяч громадян України, які мають право голосу на виборах. Ці підписи повинні бути зібрані в не менше ніж у двох третинах районів і не менше ніж у двох третинах областей України, міста Києва. Група громадян України, що складається не менше ніж з 1000 осіб, може створити політичну партію з національним статусом. Таким політичним партіям можна дозволити брати участь і висувати своїх кандидатів на виборах Президента України, виборах народних депутатів України та місцевих виборах.

Для політичних партій із регіональним статусом рекомендується встановлення наступної процедури створення: рішення щодо утворення політичної партії з регіональним статусом повинно бути ухвалене на її установчому з'їзді та мати підтримку підписами не менше, ніж 25 тисяч громадян України, які мають право голосу на виборах і постійно проживають у межах відповідного регіону. Ці підписи повинні бути зібрані в не менше, ніж у двох третинах районів відповідного регіону. Політична партія з регіональним статусом може бути створена групою громадян України, що складається не менше, ніж з 250 осіб. Таким політичним партіям можна дозволити брати

участь і висувати своїх кандидатів лише на місцевих виборах відповідного регіону.

Щодо політичних партій із місцевим статусом, пропонується така процедура створення: Рішення про утворення політичної партії з місцевим статусом має бути ухвалене на її установчому з'їзді та підтримане підписами не менше, ніж 5 тисяч громадян України, які мають право голосу на виборах і постійно проживають у межах відповідних міст. Політична партія з місцевим статусом може бути створена групою громадян України, що складається не менше, ніж з 50 осіб. Таким політичним партіям можна дозволити брати участь і висувати своїх кандидатів лише на виборах міських рад і міських голів.

Розуміючи, що регіональний підхід може бути сприйнятий як потенційно небезпечний або загрозовий з точки зору сепаратизму та федералізації в контексті України, пропонується врахувати, що на сьогоднішній день політичні партії з регіональним спрямуванням діють де-факто, маючи офіційний статус національних. Такі партії, як «Єдиний центр» (діяльність на Закарпатті), «Українська галицька партія» (активна в Галичині), «Київська громада» (присутня в місті Києві), «Патріоти Волині» (представництво у Волинській області), «Наш дім Одеса» (діяльність в місті Одеса) [53], насправді діють з фокусом на конкретних регіонах, незважаючи на їхній офіційний статус національних партій.

Проведення змін у законодавстві, які б відображали фактичний стан речей, може призвести, по-перше, до кращого структурування громадянського суспільства, а по-друге, підвищити ефективність державного контролю над всіма видами політичних партій.

В даному контексті пропонується внести зміни до Закону України «Про політичні партії в Україні», включивши положення, що забороняє утворення політичних партій із різними статусами на підставі професійної, соціальної, расової, чи інших ознак. Також враховується погляд Г. В. Берченка щодо необхідності відновлення заборони на участь у виборах політичним партіям, зареєстрованим менше ніж за рік до дня виборів. Ця норма має поширюватися

не лише на партії, але й на кандидатів, яких висувають політичні об'єднання, зареєстровані менше ніж за рік до виборів.

Важливо також модернізувати механізми взаємодії між органами публічної влади та різноманітними громадськими організаціями. Згідно з поглядами А. В. Матвійчука, характеристичні особливості сучасних громадських організацій в Україні включають високий рівень політизації їх діяльності, використання їх політичними партіями для досягнення конкретних стратегічних та тактичних цілей у боротьбі за голоси виборців, комерціалізацію, тобто орієнтацію на отримання прибутку, а також невелику залученість населення та слабку підтримку широкої громадськості у порівнянні з країнами розвиненої демократії [54, ст. 17].

У зв'язку з вищезазначеною ситуацією основний крок – це внесення змін до Конституції України, зокрема до статті 36. Головна мета цих змін – надання іноземцям та особам без громадянства права на свободу об'єднання у громадські організації і участь у професійних спілках на рівні з громадянами України. Це відповідає стандартам розвинених правових держав і вже існуючій практиці у таких країнах, як Польща.

Зокрема, у Конституції Польщі, згідно зі статтею 58, закріплено, що «кожному гарантується свобода об'єднання». Також, згідно з положеннями статті 4 польського Закону «Про громадські об'єднання», іноземці, які проживають на території Польщі, можуть об'єднуватися в асоціації відповідно до положень, що застосовуються до польських громадян. Навіть іноземці, які не проживають на території Польщі, можуть приєднуватися до асоціацій, статuti яких передбачають таку можливість.[55]

У контексті правового статусу громадських організацій та інших громадських об'єднань вважаємо за крайньо важливе прийняття єдиного та уніфікованого закону «Про неурядові громадські організації». Цей закон повинен регулювати правовий статус і функціонування різних видів громадських організацій, таких як благодійні організації, дитячі і молодіжні громадські організації, релігійні організації, професійні спілки, асоціації тощо.

Важливо, щоб у цьому законі були чітко визначені принципи, гарантії та форми діяльності неурядових громадських організацій, а також їх права та обов'язки. Закон повинен також встановлювати порядок утворення і припинення діяльності громадських організацій, визначати випадки можливого втручання в їх діяльність з боку органів публічної влади та встановлювати засади взаємодії цих організацій з відповідними державними структурами, а також суб'єктами та формами державного контролю за їхньою діяльністю.

Необхідно провести системну модернізацію механізмів взаємодії релігійних організацій з органами публічної влади. У цьому контексті першочерговою стає відмова від радянської спадщини та внесення змін до Основного закону, доповнюючи статтю 35 Конституції України таким значенням: «Християнство є споконвічною державоутворювальною релігією в Україні». При цьому слід зберегти положення, що жодна релігія не може бути визнана як обов'язкова, і гарантувати рівність перед законом для всіх релігійних організацій.

Можна погодитися із С. В. Оніщуком, який висловлює думку, що, окрім внесення змін до Конституції України, нагальною потребою є прийняття на законодавчому рівні Концепції державно-конфесійних відносин. Цей документ єдиний на сьогоднішній день достатньо ретельно розроблений на експертному рівні і включає пріоритетні напрямки державної політики у сфері правового забезпечення регулювання державно-церковних відносин. Його основні аспекти включають сприяння на засадах консенсусу вирішенню питань, пов'язаних із набуттям церквами, які мають ієрархічну структуру, статусу юридичної особи; заборона приватизації націоналізованого релігійного майна; кодифікація нормативно-правових актів, що регламентують відносини у сфері забезпечення права на свободу совісті та діяльності Церкви; розробка і впровадження правових механізмів для забезпечення права Церкви на пастирське служіння; визначення правового статусу Церкви з питань оподаткування, з урахуванням її неприбуткової та суспільно корисної діяльності; законодавче врегулювання

права Церкви на заснування конфесійних навчальних закладів та інших пов'язаних питань тощо [56, ст. 65].

Висловлюючи підтримку думкам вчених щодо необхідності ухвалення нового Закону України «Про свободу совісті та віросповідання», є раціональним судження про те, що цей закон слід приймати на основі затвердженої Концепції державно-конфесійних відносин з урахуванням позицій, які висловлені Всеукраїнською Радою церков та релігійних організацій, науковцями в галузі права та релігієзнавства, а також іншими представниками громадянського суспільства.

Крім цього, в законі слід встановити обов'язкові, наприклад, щорічні зустрічі з членами Всеукраїнської Ради церков та релігійних організацій, які проводяться Президентом України, Прем'єр-міністром України разом із членами Кабінету Міністрів України, Головою Верховної Ради України й депутатським корпусом, а також головами обласних державних адміністрацій та іншими посадовими особами.

Повноваження Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, центрального органу виконавчої влади з питань релігії, комітету Верховної Ради України з питань духовності та релігії та інших органів публічної влади, які мають відношення до державно-конфесійних відносин, повинні бути чітко визначені.

Закон також повинен передбачати можливість судового і позасудового захисту прав церкви та релігійних організацій як важливих складових громадянського суспільства та забезпечити їх значущими гарантіями для нормальної діяльності.

Взаємодія між релігійними організаціями, розглядається як частина інститутів громадянського суспільства, та органами публічної влади в Україні проходить черговий етап свого еволюційного розвитку. Зокрема, у контексті створення незалежної православної церкви в Україні, яка стає новим потужним інститутом громадянського суспільства, надзвичайно важливо негайно прийняти новий закон «Про свободу совісті та віросповідання». Крім того,

внесення відповідних змін до Конституції України стане необхідним кроком для адаптації моделі державно-конфесійних відносин до стандартів сучасної європейської національної держави, яка має тисячолітні традиції.

М. Є. Мочульська вказує на швидкий розвиток і популяризацію різноманітних форм учасницької (партисипативної) демократії в Україні в своєму аналізі. Цей процес обумовлений ростом рівня активності громадян, зростанням прозорості діяльності публічних органів та, безумовно, впливом інформатизації суспільства. Важливо відзначити, що ефективність учасницької демократії прямо залежить від рівня правосвідомості та правової культури населення [57, ст. 103].

У зв'язку з розвитком учасницької демократії в Україні, висловлюється необхідність прийняття Закону України, що регулюватиме організацію та проведення як національних, так і місцевих референдумів. Зазначається, що цей закон повинен відповідати положенням Конституції України, особливо розділу I, який визначає, що народ України є єдиним джерелом влади і виключно йому належить право визначати та змінювати конституційний лад країни. Також вказується на розділ XIII, який чітко визначає процедуру внесення змін до Конституції України.

Такий висновок підкріплений результатами проведення референдумів в Україні. Після історичного референдуму 1 грудня 1991 року, на якому громадяни України висловили підтримку Акту проголошення незалежності та наділили його вищою юридичною силою, протягом п'ятнадцяти років не проводилося жодного всеукраїнського референдуму. Лише 16 квітня 2000 року відбувся всеукраїнський референдум щодо змін до Конституції України, проте його результати залишилися нереалізованими і в значній мірі підірвали довіру до цієї форми прямої демократії. Багаточисельні спроби організації всеукраїнського референдуму в період з 1992 по 2009 рік завершилися невдачею, і місцеві референдуми також не використовувалися на повну потужність, яка передбачалася цим механізмом локальної прямої демократії [58, ст. 42-43].

Висновки до розділу 2

Використовуючи зареєстрований у Верховній Раді України законопроект щодо внесення змін до закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» з урахуванням особливостей місцевого самоврядування, пропонується визначити обов'язок представницького органу місцевого самоврядування, спираючись на Конституцію та закони України, з метою гарантування права членів територіальної громади на участь у вирішенні питань місцевого значення, приймаючи статут територіальної громади села, селища або міста. Підготовку проекту статуту повинна виконувати робоча група, створена радою або головою сільської, селищної, або міської ради, з участю представників громадськості, депутатів та експертів.

Щодо проблеми недовіри органів місцевого самоврядування до інститутів громадянського суспільства, вказується, що цю проблему можна подолати шляхом впровадження новітніх форм взаємодії, взаємного контролю, співпраці та підтримки, виходячи з принципу «горизонтальних», партнерських відносин. У роботі наводяться позитивні приклади такої взаємодії, які вже врегульовані на рівні статутів територіальних громад, і які свідчать про можливість уникнення виникнення недовіри та раціонального подолання цієї проблеми.

РОЗДІЛ 3.

ДОСВІД ІНОЗЕМНИХ КРАЇН У ВЗАЄМОДІЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

3.1. Взаємодія між публічною владою та громадськістю в країнах ЄС

На початку кінця ХХ століття глобальна перевага демократії в Європі стала можливою завдяки осмисленню європейцями загальних цінностей спільного існування, увазі до щоденного життя громадян, незалежно від їхньої мови, національності, раси та релігії. Основні принципи гуманізму, свободи і справедливості стали основою для громадянського суспільства, що служить прикладом для сучасного розвитку провідних країн світу. Європейський Союз виник як інтегральний демократичний інститут, де захист прав і свобод людини є пріоритетом для як континентального громадянського суспільства, так і окремих держав, які до нього входять.

Систему громадських організацій можна розглядати як інструмент публічної взаємодії між державою і суспільством, який допомагає реалізувати важливу місію забезпечення прав і свобод людини. Для аналізу тенденцій розвитку системи громадських організацій в країнах ЄС, що межують з Україною, можна використовувати критерії, такі як державна політика, законодавчі норми, громадянська ініціативність та практика публічної взаємодії всіх суб'єктів державотворення. Аналізуючи ці критерії, можна виявити спільні та відмінні ознаки в розвитку системи громадських організацій на глобальному (в межах ЄС), національному (державно-територіальний рівень) та регіональному (міське поширення) рівнях і оцінити ефективність їхнього публічного адміністрування та інституціональної взаємодії з органами державної влади. Таким чином, можна підтримати думку, що європейська демократична спільнота описує суспільство громадян з високим рівнем економічних, соціальних, політичних, культурних і моральних характеристик, яке разом із державою утворює розвинені правові відносини. Це суспільство

рівноправних громадян, яке не залежить від держави, але взаємодіє з нею для досягнення загального блага [59].

Важливо відзначити, що на світовому рівні спеціальні закони Європейського Союзу, що стосуються діяльності громадських організацій, спочатку не передбачались. Лише на перехресті XX і XXI століть внаслідок виняткової ролі громадських (часто називаних «неурядовими») організацій у формуванні та розвитку громадянського суспільства, особливо в Центральній Європі та країнах з євроінтеграційним напрямком, законодавчі акти ЄС стали конкретизувати увагу до їхньої діяльності. Європейські інтегратори висловлювали переконання в винятково перспективній ролі громадських організацій у спільноті Європи.

Розвиток правового законодавства свідчить про поступове конкретизування місця та ролі громадських організацій у суспільних процесах. У текстах цих документів особливий акцент робиться на визнанні міжнародними громадськими організаціями переважної ролі в посередницькій комунікації між політичними та суспільними інституціями. Це впливає з їхньої ролі як трансляторів європейської демократичної політики в наддержавному контексті. В основному, міжнародні громадські організації виконують функцію посередника у взаємодії між офіційними структурами Європейського Союзу та національними державними та громадськими утвореннями. Окрім цього, згідно з висловлюванням дослідниці Ю. Окуньовської, «формування європейської політики з участю громадських організацій дозволяє створити спільну політику в формуванні європейської громадської думки» [60].

Ю. Окуньовська відзначила, що «третій сектор» Європи вперше з'явився у регулятивних документах Європейського Союзу під час 90-х років XX століття, зокрема, у «Зеленій книзі суспільної політики», яка була опублікована у 1993 році, а також у «Білій книзі суспільної політики» з датою 1994 року. Основний зміст цих книг полягав у підтримці суспільної діяльності та сприянні взаємодії між різними країнами та Європейським Союзом. [61]

Зазначено, що цей документ відіграв важливу роль у процесі глобальної децентралізації регіону. Можна припустити, що перші нормативні акти і формування Європейського Союзу, зокрема «Зелена книга суспільної політики» (1993 р.) та «Біла книга суспільної політики» (1994 р.), не випадково співпали за часом і були взаємозалежними. У змісті цих документів відзначається, що учасники свідомо відводили провідну роль інститутам «третього сектора» в їхній перспективі. Специфічним результатом стало введення в дію ключового документа, «Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі» (2002 р.), який визначив статусні стандарти для громадських організацій країн ЄС. Цей акт, який можна назвати «глобальною паспортизацією» громадських організацій, встановив основні принципи у сферах громадської підтримки, прозорості, підзвітності, нагляду та відповідальності, а також взаємодії з державною владою [62].

Україні було б корисно використати досвід країн центрально-східноєвропейського регіону, таких як Польща, Угорщина і Румунія, які в кінці 80-х – на початку 90-х років ХХ століття успішно перейшли до демократії та продовжують покращувати рівень розвитку держави та суспільного життя. Таким чином, тенденції розвитку громадських організацій у зазначених країнах, які можуть послужити прикладом для України, можна визначити через такий функціональний ланцюг сприяння: державна політика – законодавчі норми – громадянська ініціатива – практика публічної взаємодії.

Перший з названих критеріїв, а саме державна політика, виявляється особливо значущим для розуміння норм і правил загальнодержавного функціонування під владою конкретного політичного режиму. У країнах з демократичною системою політика, спрямована на підтримку розвитку та функціонування громадських організацій, зазвичай залишається стабільною, з чітко визначеними суб'єктами публічно-управлінських відносин та їх повноваженнями. У цьому контексті важливо, щоб існувало взаємне розуміння важливості співпраці між державними і недержавними силами з метою задоволення публічних інтересів та потреб всіх членів суспільства. Держава

повинна адекватно реагувати на необхідність суспільно-корисних заходів, визнаючи соціально-консолідуєчу роль всіх здорових інституцій неpubлічного сектору та сприяючи їх досягненням відповідних результатів.

Прикладом країни, де державна політика стосовно громадських організацій є відносно стабільною, може слугувати Польща. У цій країні держава активно стимулює грантові, донорські та волонтерські ініціативи громадських організацій. Вони звільнені від надмірного фіскально-податкового тиску, особливо ті, що спрямовані на реалізацію культурних, освітніх, туристичних та соціальних проєктів. Політична влада також сприяє локальному фінансуванню програм на регіональному рівні, спрямованих на поліпшення місцевого розвитку. У зв'язку з цим місцеві уряди виявляють особливий інтерес до послуг громадських організацій і намагаються укладати контракти для надання допоміжних послуг на умовах відповідних угод.

Цей досвід Польщі може бути цінним для України, де існує можливість для громадських організацій надавати соціально-сервісні послуги і отримувати за них оплату за умови відповідних контрактів [63].

Щодо фінансування неpubлічних організацій у Румунії, механізм забезпечення ними матеріальних ресурсів реалізується в рамках чинного національного законодавства і, переважно, опирається на отримання грантів та фінансування з різних програм і фондів. Державна підтримка може бути надана тим неpubлічним організаціям, які через публічний конкурс взаємодіють з органами влади на контрактній основі для спільного виконання програм розвитку або здійснення допоміжних соціальних послуг. Ці субсидії призначаються для витрат, пов'язаних з наданням соціальних послуг конкретним категоріям громадян, які є цільовими групами відповідних програм.

Наприклад, Міністерство у справах молоді та спорту в Румунії активно практикує виділення фінансових ресурсів громадським організаціям, які сприяють розвитку молодіжних та спортивних ініціатив. Загалом в країні існує практика спрямованої співпраці між міністерствами та неpubлічними

організаціями, і державне фінансування таких програм становить приблизно 45% від ресурсів «третього сектора».

В Румунії діє практика активного залучення громадських організацій до отримання мегакорпоративних грантів, спрямованих на реалізацію комплексних завдань разом із закордонними та, зокрема, українськими партнерами. До цих міжнародних ініціатив долучаються різні рівні владних інституцій, включаючи міністерства, регіональні державні структури, університети, культурні установи та інші. Забезпечення проектних субсидій у формі грантів, як правило, гарантується центральними органами державної влади. Таким чином, взаємодія між органами влади та громадянським суспільством в Румунії є високою і регламентується відповідним законодавством та нормами управління.

Україна може взяти на озброєння цей досвід, оскільки деякі аспекти взаємодії органів влади та інституцій громадянського суспільства варто застосувати на практиці в українських умовах. Наприклад, у сусідній Угорщині діє Національний громадянський фонд, який сприяє розвитку громадянського суспільства та надає громадським організаціям інституційну та матеріальну підтримку. Фонд формується з представників як органів влади, так і громадських організацій, а також забезпечується цільовим спрямуванням 1% податкових внесків платників податку для громадських організацій. Подібна модель є ефективною, оскільки вона сприяє публічним зв'язкам між громадськими організаціями та громадянами, враховуючи їхні погляди на позицію інституції в суспільно-державних відносинах, що, в свою чергу, позитивно впливає на рейтинг громадських організацій [64].

Взагалі державна політика, спрямована на громадські організації в обговорюваних країнах, в основному є збалансованою та стабільною. Хоча часом виникають ситуації, які викликають певні турбулентності серед правозахисників, проте вони не несуть значущих непередбачуваних загроз. Наприклад, в Польщі виникла проблема, пов'язана з захистом демократичних цінностей та прав громадян. Це стосувалося публічної дискусії щодо проектів

законів, спрямованих на впровадження спеціального нагляду за громадськими інституціями, а також контролю з боку спецслужб та обмеження їх доступу до іноземного фінансування. Внаслідок цього громадські організації Польщі висловили своє занепокоєння через «надмірний тиск, викликаний їхніми застереженнями щодо урядового плану судової реформи та участі в мирних громадських протестах у липні 2017 року». Проте важливо відзначити, що такі випадки є винятками, переважно спричиненими правими політичними силами, які прихильні більш жорстким методам взаємодії між інституціями держави та суспільства [65].

Україні слід приділити особливу увагу впровадженню публічної взаємодії між інститутами держави та суспільства щодо фінансової підтримки соціально-сервісних послуг та їх діджиталізації. Це може суттєво переформатувати зміст відносин у сфері публічного управління. Ми впевнені, що цей аспект співпраці між владою та громадськими організаціями є актуальним на сьогоднішній день, і заходи, спрямовані на підтримку останніх від держави, можуть призвести до конкретних взаємовигідних результатів. Важливо, щоб державна політика в цьому питанні була регулюючою та прозорою, а тип взаємодії між державою і громадянським суспільством гарантував синергетичну та соціально-корисну дію всіх інституцій для забезпечення достойного життя громадян країни.

Ще одним важливим аспектом розвитку громадських організацій у розглянутих країнах, який може служити прикладом для України, є законодавчі норми. Вже на етапі демократизації в Польщі була приділена особлива увага розвитку громадянського суспільства та його інститутів, таких як громадські організації. Закон «Про громадські організації» від 01.01.1990 р. надав їм відповідні умови для діяльності на основі рівних прав і можливостей. Подальші законодавчі акти відобразили тенденції актуалізації громадянського сектору в житті поляків. Закони «Про фонди», «Про лобістську діяльність», «Про суспільно-корисну діяльність та волонтерство» відображають гарантовані права і свободи громадян, зокрема у контексті громадянської активності та можливостей об'єднання в громадські колективні інституції. Останній закон

особливо відзначає суть діяльності громадських організацій в Польщі – «дух волонтерства» [60].

У період з 1994 по 1996 роки в Угорщині відбулися інтенсивні обговорення щодо розвитку системи громадських організацій. До цього часу діяв Закон «Про об'єднання», який був прийнятий у 1989 році. За підтримки тогочасної влади було успішно ухвалено Закон «Про суспільно корисну діяльність», який визначав спеціальний податковий збір із громадян на підтримку громадських організацій (1%). Також розпочалася формування фондів для сприяння їхній діяльності. Це відзначилося початком цільової співпраці різних державних відомств з інститутами громадянського суспільства на основі контрактів і договорів. Важливим етапом цієї політики стало прийняття комплексної державної програми, втіленої у вигляді Урядової стратегії Угорщини щодо громадянського суспільства, що визначалася на період з 2002 по 2006 роки [66].

Зміст Урядової стратегії Угорщини щодо громадянського суспільства, яка діяла протягом 2002–2006 років, включав нормативно-правову фіксацію принципів міжсуб'єктної співпраці та бюджетного сприяння розвитку громадських організацій. Це відзначилося створенням Національного громадянського фонду і Будапештського сервісного центру, які стали першими установами-координаторами з конкретною місією сприяння функціонуванню громадських організацій. Також було прийнято Закон «Про волонтерство для суспільно корисної діяльності». У 2006–2007 роках нормативне поле функціонування громадських організацій розширили документи «Принципи розвитку відносин між урядом та громадянським суспільством» і «Про певні заходи задля розвитку відносин між урядом та громадянським суспільством». Останній документ розглядається як інструмент регулювання та реалізації Другої стратегії для громадянського суспільства. В Угорщині набувало силу унормування важелів публічної взаємодії між інституціями держави та громадянським суспільством, спрямоване на реалізацію конструктивної політики з активним сприянням громадським організаціям [67].

У Румунії виникла інституціоналізація органів публічної влади та громадянського суспільства шляхом паралельного розвитку, спираючись на прозорість та взаємну довіру. Усвідомлюючи важливу роль громадян у трансформаційних процесах, державна влада підтримала формування системи неурядових організацій протягом останнього десятиліття ХХ століття, і їх діяльність отримала відповідну легітимізацію в межах нормативно-правового регулювання. Офіційно такі відносини регулюються рядом законодавчих актів, серед яких важливі Закони «Про соціальний діалог», «Про прозорість ухвалення рішень у державному управлінні» та «Про вільний доступ до інформації, що становить інтерес для громадськості». Зміст цих законів максимально відповідає європейським демократичним стандартам і втілює концепцію відповідальності перед державою та суспільством [68].

Оскільки Румунія є членом Європейського Союзу, її нормативно-правова база зазнала суттєвих змін, щоб відповідати вимогам континентальної структури, враховуючи демократичні традиції. Закони формувалися та схвалювалися відповідними владними інституціями відповідно до ключових вимог ЄС. Основною метою цих законів та їхньої практичної реалізації стало підвищення ролі громадянського суспільства в формуванні та реалізації державної політики. Реалізація політики спільних дій між інституціями держави та громадянським суспільством спрямована на динамічний розвиток демократії в Румунії, що відзначено в змісті різних законодавчих документів. Значущою частиною цієї політики є надання консультативних, соціальних та інших послуг, підтримка ініціатив щодо вдосконалення правового поля, сприяння розвитку неурядових громадських організацій, а також забезпечення збереження та розширення ключових параметрів громадянського суспільства взагалі, а також його взаємодії з державою. У 2011 році була утворена національна координаційна структура на рівні уряду – Тристороння національна рада соціального діалогу.

Функціональною метою діяльності цієї структури було визначено обговорення та вирішення актуальних питань у сфері розвитку громадських

організацій. Основні завдання включали у себе обговорення поточних проблем розвитку, розробку та впровадження проектних програм, активний пошук та укладення тісних партнерських відносин, сприяння та координація роботи громадських організацій, а також формування бази даних, яка включає ініціативи та пропозиції всіх учасників, включаючи громадянське суспільство та законодавчі органи. Створення аналогічної загальнодержавної структури на найвищому державному рівні, що об'єднує представників уряду, Національного банку Румунії, лідерів громадянських організацій та профспілкових конфедерацій, свідчить про значний інтерес всіх суб'єктів суспільно-політичного життя Румунії у сприянні її демократичному розвитку. Такий підхід, може бути впроваджений в Україні.

Порівнюючи законодавче регулювання розвитку відносин та динаміку нормотворчої активності представників публічної влади та громадянського суспільства в сусідніх країнах ЄС порівняно з Україною, можна відзначити, що в останніх умови для стабільного та соціально відповідального громадянського суспільства були створені краще та вчасно, отримавши підтримку і стимул від демократичних інституцій Європейського Союзу. Рекомендації з боку ЄС виявилися надзвичайно повчальними та прагматичними.

Додатково, третій та четвертий критерії функціонального ланцюга, що визначають соціально-консолідуєчу роль громадських організацій, можна взяти за основу для синергії пріоритетних аспектів громадянської ініціативи та практики публічної взаємодії. Наприклад, у 1996 році в Польщі відбулося значуще подія у взаємодії «третього сектору» з ЄС – була утворена перша «Платформа європейських суспільних неурядових організацій». Її метою було активізувати міжнародну діяльність організацій, об'єднуючи локальні групи, які працювали на користь суспільства. До цієї ініціативи приєдналися також інші міжнародні організації, що визначали себе як суспільнокорисні та грали провідну роль в Європейському Союзі, такі як Amnesty International, Caritas, Greenpeace, Charities Aid Foundation [60].

У випадку Угорщини зазначена вище резолюція «Про певні заходи для розвитку відносин між урядом та громадянським суспільством» створила можливість застосовувати на практиці принцип децентралізації, що ефективно оживило співпрацю державних інституцій із громадськими організаціями на всіх рівнях території. Це також сприяло укладанню стратегічних планів співпраці для забезпечення громадянам послуг, яких вони потребують. Окрім того, для України цінним є угорський досвід у реалізації можливостей громадських організацій завдяки наявності відповідних ресурсів [69].

Таким чином, можна впевнено стверджувати, що для успішної взаємодії між публічними органами влади та інститутами громадянського суспільства необхідний принцип взаємної довіри та соціальної відповідальності. Це призводить до відчутного синергетичного ефекту співпраці, здійсненої на основі договірних умов. Механізми співробітництва між урядовими інституціями та громадськими організаціями повинні бути сталі і проявлятися у різних аспектах. Наприклад, це може бути взаємодія міністерських відомств з відповідними організаціями, що вже має практика в Румунії, ефективність у наданні сервісів та їх діджиталізація, чинна в Польщі, та координація політики сприяння розвитку громадських організацій, зокрема, етнонаціональних спільнот, як це відбувається в Угорщині. Запровадження такого формату публічно-управлінських відносин українськими владними структурами видається доречним, і в цьому контексті значущим є досвід ділової активності суб'єктів публічно-управлінських відносин, який визначається, передусім, прозорістю рішень, взаємодією в сфері публічних дій та соціальною відповідальністю всіх сторін.

3.2. Основні риси взаємодії між органами влади та громадянським суспільством: досвід Сполучених Штатів Америки

Сполучені Штати Америки визначаються не лише як одна з найдавніших демократій у сучасному світі, але й як надзвичайно складна і, водночас, досконало влаштована держава. Розвиток України повинен базуватися на досвіді зарубіжних країн, включаючи ті, які є сталими демократіями, такими як США. У цьому контексті світовий досвід організації діяльності та взаємин між центральними та регіональними органами влади набуває особливої важливості. Крім того, розуміння природи сучасного американського федералізму, який став не лише формою політико-територіального устрою, але й засобом демократизації та децентралізації влади, є надзвичайно важливим

Всі органи місцевого управління в США діють на засаді принципу «home rule», що гарантує їм автономію в управлінні місцевими питаннями. Зазначається, що на кожному рівні адміністративно-територіального устрою штату формуються відповідні органи місцевого управління. Можна зробити висновок про різноманітність варіантів місцевого управління, які на найкращий спосіб відображають специфіку економічного, соціального, культурного та політичного розвитку місцевої громади. Висловлюється думка про зростання значущості органів місцевого управління у законодавчому процесі штату, а також обґрунтовується тенденція по розширенню повноважень місцевих влад в усіх сферах суспільного життя [70, ст. 3].

Партії відіграють важливу роль у суспільстві та державі, оскільки кожен громадянин розглядається як потенційний член цих політичних об'єднань через їх організаційну структуру. Доводиться, що інституціоналізація політичних партій має дві форми – конституціоналізацію та законодавчу інституціоналізацію. Відзначається, що конституція штату містить основні положення про роль політичної партії та принципи її функціонування, які розгорнуті в Законі «Про політичні партії» (змінений у 1993 році) [70, ст. 9].

Висновки до розділу 3

Встановлюється, що цей Закон відноситься до «сильних» американських законів щодо політичних партій, оскільки він детально регламентує процес утворення, реєстрації, фінансування, а також структуру, функції та внутрішні правила роботи партій. Наголошується на тому, що призначення Губернатора як «титулованого» лідера однієї із ключових партій має значення, оскільки взаємодія партійного апарату та глави виконавчої влади є суттєвою. Вивчаються повноваження Губернатора в різних сферах суспільного життя, а також пропонується власна, удосконалена класифікація. Акцентується важливість повноважень глави виконавчої влади в управлінні та незалежність їх здійснення від Президента.

Розглядаючи концепцію американського федералізму, можна вивчити можливості впровадження подібної системи в Україні. Важливо відзначити, що федеративна модель виправдовує себе в умовах сильного централізованого управління у містах, тоді як в Україні органи місцевого самоврядування залишаються на низькому рівні розвитку. Однак подібні дискусії вважаються провокаційними, оскільки можуть викликати поділ та розкол у країні. Питання федеративного устрою для України часто асоціюється із ім'ям В. Чорновола, і його погляди на цю тему надто політизовані.

Під час періоду політичної напруги в Україні погляди В. Чорновола на федеративну державу стали об'єктом жвавих дискусій. Він уявляв майбутню Україну як федеративну державу, «союз земель», кожна з яких має свою історію та унікальні риси, такі як кліматичні умови, культурно-етнографічні особливості, мовні діалекти, побутово-господарські відмінності і інші чинники, що формують унікальний характер єдиного народу. Проте, слід відзначити, що ставлення суспільства до можливості федералізації було неоднозначним і викликало гострі дискусії.

З часом, починаючи з перших висловлювань ідеї федеративного устрою для України, погляди політиків почали змінюватися, і федералізація стала

розглядатися як віддалена перспектива. Україна залишається унітарною державою, де представники всіх національностей можуть повністю задовольнити свої потреби через принципи добросусідства та гармонійного співіснування, використовуючи справжнє народовладдя.

ВИСНОВОК

В умовах сучасного становлення української держави, громадянське суспільство слід розглядати як спілкування вільних осіб, які усвідомлюють свою роль у суспільстві та реалізують свої основні, невід'ємні права і свободи через добровільно утворені громадянські інститути. Ці інститути функціонують на засадах самоврядування в межах Конституції та законів України.

У контексті демократичної правової держави громадянське суспільство вступає у відносини з публічною владою, представляючи собою форму суспільно-політичної влади, що є суверенною та легітимною. Ця влада ґрунтується на публічному інтересі та має безособовий характер. Вона виявляється у системі відносин, що складаються між фізичними та юридичними особами, які є суб'єктами громадянського суспільства, та органами і посадовими особами держави, наділеними владними повноваженнями. Ці відносини базуються на принципах права та закону.

В ході дослідження було:

1) Концептуалізувати поняття та сутність громадянського суспільства та публічної влади. Наведено декілька визначень для цих понять від різних вчених та дослідників, а також проаналізовано етимологію понять для чіткого розуміння їх сутності в контексті подальших досліджень та формування теоретичних шляхів модернізації з даної теми.

2) Визначено особливості української моделі публічної влади. Аналіз особливостей української моделі місцевої публічної влади в рамках даного дослідження включає в себе розгляд інституційних засад організації місцевого управління на базовому та проміжному рівнях. Також було вивчено взаємодію між органами державної виконавчої влади та місцевим самоврядуванням в контексті адміністративної реформи.

3) проаналізовано проблематику взаємодії громадянського суспільства та публічної влади в Україні. Було визначено, що основними проблемами взаємодії громадянського суспільства та публічної влади в Україні є

необізнаність громадськості в питаннях місцевого самоврядування та низький рівень розвитку публічної влади.

4) Розглянуто проблематику функціонування публічної влади під час воєнного стану в Україні. Основною проблемою в контексті функціонування органів публічної влади в Україні під час воєнного стану є підвищені ризики та зростання показників корупції на місцях. Зроблено висновок, що проведення реформ може бути надто ризикованим під час воєнного стану, відповідно, такий стан справ спричиняє застій в сфері публічної влади та призводить до негативних наслідків.

5) Обґрунтовано шляхи модернізації взаємодії громадянського суспільства та публічної влади в Україні. Не зважаючи на воєнний стан, автором роботи було зроблено та обґрунтовано висновок, що свідчить про доцільність реформування публічної влади навіть під час воєнного стану, обов'язково із застосуванням досвіду країн ЄС.

6) Розглянуто досвід зарубіжних країн в сфері взаємодії влади з громадянським суспільством. Країни ЄС мають більш розвинуті технології публічного управління порівняно з Україною, за рахунок того, що Україна є пост-тоталітарною державою та інших локальних проблем, пов'язаних з корупційними діями та некомпетентністю населення в політичних питаннях. Відповідно, основною стратегією розвитку взаємодії громадськості з публічною владою в Україні, є переймання та адаптація досвіду успішних іноземних держав та боротьба з корупцією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Європейський словник філософій : лексикон неперекладностей. Т. 1. київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2009. 576 с.
2. Гегель Г. В. Ф. основи філософії права, або природне право і державознавство / пер. Р. осадчука, М. кушнір. київ : юніверс, 2000. 329 с.
3. Колодій А. історична еволюція громадянського суспільства та уявлень про нього (формування ідеалу). «І» : незалежний культурологічний часопис. 2001. №21. URL : <http://www.ji.lviv.ua/n21texts/kolodij.htm>.
4. Карась А. філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях : монографія. київ, львів : видавничий центр ЛНУ імені івана франка, 2003. 520 с.
5. Варениця В. А. соціальний діалог : громадянське суспільство та демократія співучасті. право і безпека. 2009. №2(29). URL : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2009_2/pb-2_37.
6. Ковальчук В. Б. громадянське суспільство як правова категорія. малиновські читання : матеріали I міжнародної наук.-практ. конф. (м. острог, 16–17 листопада 2012 року). С. 57–60.
7. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 1.07.2010 р. №2411-VI. Відомості Верховної Ради України. 2010. №40. Ст. 527 (зі змінами).
8. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 5.11.2008 р. №976 (зі змінами).
9. Савчин М. реформування місцевого самоврядування в Україні у контексті соціетального конституціоналізму. право України. 2014. №9. С. 116–125.
10. Конституція України : Конституція, Закон від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141 (зі змінами).

11. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014 №794-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. №13. Ст. 222 (зі змінами).
12. Про державну службу : Закон України 10.12.2015 №889-VIII. Відомості Верховної Ради. 2016. №4. Ст. 43 (зі змінами).
13. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України 17.03.2011 №3166-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. №38. Ст. 385 (зі змінами).
14. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997. №280/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. №24. Ст. 170 (зі змінами).
15. Селіванов А. публічна влада і громадянин в умовах застосування судової адміністративної юрисдикції (проблеми теорії і практики). право україни. 2006. №9. С. 28–33.
16. Словник іншомовних слів / за ред. член.-кор. АН УРСР О. С. мельничука. київ : головна редакція УРЕ, 1977. 776 с.
17. Словник української мови : в 10 т. Т. 7. / АН УРСР, ін-т мовознав. ім. О. О. потєбні ; редкол. : І. К. білодід (голова) та ін. ; уклад. тому : В. П. градова, В. В. жайворонок, Л. П. жаркова та ін. ; ред. тому О. П. петровська та ін. київ : наук. думка, 1976. 723 с.
18. Куян І. до питання про публічність та суверенність державної влади. право україни. 2009. №11. С. 52–57.
19. Газьє А., талапіна Е. В. публічне право франції: перетин і паралелі. вісник вузів. правознавство. 2003. №3. С. 30-54.
20. Югов А. А. правові основи публічної влади в російській федерації : монографія. скатеринбург : видавництво урпоа, 1999. 121 с.
21. Жаровська І. М. правові підходи до встановлення місця публічної влади у концепті соціальної влади. актуальні проблеми держави і права. 2012. вип. 64. С. 153–159.
22. Приходько, Х. В. «децентралізація публічної влади та місцеве самоврядування: концептуально-правові питання.» часопис київського університету права 4 (2014): 71-75.

23. 1.10. розділ IX територіальний устрій України (статті 132 – 133 | конституційний суд України. *Конституційний Суд України | Офіційний вебсайт*. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/110-rozdil-ix-terytorialnyy-ustriy-ukrayiny-statti-132-133> (дата звернення: 17.12.2023).

24. Конституція України стаття 92. *Головна – Законодавство України 2019 рік*. URL: https://kodeksy.com.ua/konstitutsiya_ukraini/statja-92.htm (дата звернення: 17.12.2023).

25. Гонюкова Л., войтович Р. громадська участь у творенні та здійсненні державної політики. кийв : НАДУ, 2005. С. 250.

26. Стаття 36 – конституція України. *Всі статті – Конституція України*. URL: <https://constitution.in.ua/articles/36/> (дата звернення: 17.12.2023).

27. Сірик Д. організаційно-правові форми участі громадян у діяльності виконавчої влади. підприємство, господарство і право. 2008. № 9. С. 48–51.

28. Тертичка В. державна політика: аналіз та здійснення в Україні. кийв : вид-во солоні павличко «основи», 2002. С. 750.

29. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : поста- нова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF>.

30. Розова Т. специфіка становлення громадянського суспільства в Україні : монографія. одеса : юрид. літ., 2003. С. 336.

31. Gruening J., Hunt T. Public relations methods in the USA. public service. public relations in public administration. foreign experience (bulletin). 1998. № 1. С. 18-27.

32. Про ініціативу «партнерство відкритий уряд» (open government partnership). офіційний веб-сайт в Україні. URL: <http://ogp.gov.ua>.

33. Теорія і практика конституціоналізації галузевого законодавства України : монографія / Ю. С. шемшученко та ін. ; відп. ред. Н. М. пархоменко ; НАН України, ін-т держави і права ім. В. М. корецького. кийв : юрид. думка, 2013. 306 с.

34. Подорожна Т. С. теоретико-прикладні засади конституціоналізації правової системи та модернізації конституції України : монографія / за ред. і з передм. проф. Н. М. пархоменко. Львів : ПАІС, 2014. 308 с.

35. Речицький В. В. права людини. модель для нової конституції України / харківська правозахисна група ; худож.-оформл. Б. Є. захаров. харків : права людини, 2009. 170 с.

36. Буткевич В. конституція України : проблеми вироблення нового проекту. право України. 2014. №7. С. 85–110.

37. Богайчук В. Ж. проблеми та перспективи становлення громадянського суспільства в Україні. нова парадигма. 2007. вип. 64. С. 164–172.

38. Осілова О. І. політичні функції громадянського суспільства : автореф. дис. канд. політ. наук; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2007. 19 с.

39. Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні : Указ Президента України від 26.02.2016 року №68/2016. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2016>.

40. Онищук С. В. формування партнерської моделі державно-церковних відносин в Україні. ефективність державного управління : зб. наук. праць. 2015. вип. 42. С. 61–67.

41. Мочульська М. демократія участі (партисипативна демократія) в Україні. проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : мат. XXV звітної наук.-практ. конф. (7–8 лютого 2019 р.): у 2-ох ч. Ч. 1. Львів : юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2019. С. 101–103.

42. Оніщук М. В. референдна демократія : проблеми конституційної теорії та практики. Київ : видавництво європейського університету, 2009. 450 с.

43. Громадянське суспільство відіграє ключову роль у процесі повоєнного відновлення України | DiXi Group. *DiXi Group*. URL: <https://dixigroup.org/gromadyanske-suspilstvo-vidigraye-klyuchovu-rol-u-proczesi-povoyennogo-vidnovlennya-ukrayiny/> (дата звернення: 17.12.2023).

44. Бадер М., Гус О. громадянське суспільство проти корупції в Україні: способи впливу. аналітичний документ «громадянське суспільство проти корупції в Україні: способи впливу». 2019. 23 с.

45. Учасники проєктів Вікімедіа. Міжнародна конференція з питань відновлення України – Вікіпедія. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Міжнародна_конференція_з_питань_відновлення_України (дата звернення: 17.12.2023).

46. Буткевич В. конституція України : проблеми вироблення нового проєкту. *право України*. 2014. №7. С. 85–110.

47. Ковальчук В. проблема конституційності та легітимності публічної влади в умовах формування правової, демократичної держави : вітчизняний досвід. *право України*. 2008. №6. С. 35–40.

48. Кириченко С. О. співвідношення соціальної правової держави і громадянського суспільства в умовах сучасної України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / київський національний ун-т ім. Т. Шевченка. київ, 2001. 20 с.

49. Гурицька М. С. основні моделі взаємодії громадянського суспільства і держави : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. київ, 2009. 16 с.

50. Лотюк О. С. конституційно-правові основи розвитку та функціонування громадянського суспільства в Україні : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.02 / київський національний університет ім. Т. Шевченка. київ, 2015. 38 с.

51. Кравчук В. М. взаємовідносини громадських організацій і держави в умовах формування громадянського суспільства в Україні (теоретико-правові аспекти) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / київський національний ун-т внутр. справ. київ, 2008. 229 с.

52. Гураль П. Ф. громадянське суспільство і держава в Україні : взаємодія і розвиток. *часопис київського університету права*. 2013. №3. С. 13– 16.

53. Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні : Указ Президента України від 26.02.2016 р. № 68/2016 : станом на 29 верес. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2016#Text> (дата звернення: 17.12.2023).

54. Берченко В. Г. громадянське суспільство в Україні : конституційні аспекти : монографія. харків : юрайт, 2014. 208 с.

55. Кобрин В. С. прем'єр-міністр України у системі стримувань і противаг влади сучасної конституційної моделі української держави. український часопис конституційного права. 2018. №4. С. 113–121.

56. Відомості щодо зареєстрованих у встановленому законом порядку політичних партій станом на 01.01.2019 року. офіційний сайт міністерства юстиції України. URL : <https://minjust.gov.ua/m/4561>.

57. Матвійчук А. В. громадські організації як чинник становлення громадянського суспільства : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / кiev. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. кiev, 2008. 20 с.

58. Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. prawo o stowarzyszeniach. URL : <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/wdu19890200104/u/d19890104lj.pdf>.

59. Гололобов, С. М. «правові засади діяльності громадських організацій у ЄС: національно-культурний аспект.» публічне адміністрування: теорія та практика 2 (2017).

60. Токар, маріан юрійович. «практика ефективної взаємодії публічної влади і громадських організацій: європейський досвід для України.» (2020).

61. Окуньовська, Ю. В. «політико-правова база діяльності громадських організацій польщі.» (2018).

62. Грицай, І. О. «принципи, функції, форми та методи адміністративно-правового регулювання діяльності неурядових правозахисних організацій.» право і суспільство 1 (2012): 192-197.

63. Fakty o NGO. *ngo.pl*. URL: <https://fakty.ngo.pl/> (date of access: 17.12.2023).

64. Державне фінансування громадських організацій: зарубіжний досвід та рекомендації щодо впровадження в Україні : аналіт. зап. / національний інститут стратегічних досліджень. URL : <http://old2.niss.gov.ua/articles/811> (дата звернення: 17.12.2023).

65. Громадські організації польщі заявляють про тиск з боку влади. URL : https://zmina.info/news/gromadski_organizaciji_polshhi_zajavljajiut_pro_tisk_z_boku_vladi-2 (дата звернення: 17.12.2023).

66. Стратегія угорського уряду з питань розвитку громадянського суспільства від 22 жовтня 2002 р. // держава і громадянське суспільство: практика ефективної взаємодії. міжнародний досвід : зб. стат. і док. мінськ : фуаінформ, 2009. С. 114-119.

67. Калінічева, галина. «державна політика підтримки розвитку організацій громадянського суспільства в країнах ЦСЄ.» віче 20 (2013): 7-11.

68. Volonciu, magda. «social dialogue: necessity and reality.» conf. int'l dr.. 2013.

69. Böröcz, józsef. «informality and nonprofits in east central european capitalism.» voluntas: international journal of voluntary and nonprofit organizations 11 (2000): 123-140.

70. Барабаш Б.А. деякі особливості конституційно-правового регулювання взаємовідносин федерації та суб`єктів у США.